

**Molnár János szolgálatának
történeti kontextusa,
előzményei Nagyzerinden**

Bíró Endre

**EGY ZEMPLÉNBŐL
ELSZÁRMAZOTT
LELKÉSZI KARRIER
A FEKETE-KÖRÖS
MENTI NAGYZERINDEN***

* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-1 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Nagyzerind homogén magyar református falu a Fekete-Körös déli partján, újkori lélekszáma 1000–2000 fő között mozgott.¹ Világi szempontból 1746-ig Zaránd, azt követően Arad vármegyéhez tartozott, református egyházigazgatási tekintetben a Tiszántúli Egyházkerület időnként változó egyházmegyéinek része volt.² Prédikátorai hivatali idejük oroszlánrészét jellemzően nem itt töltötték, ennek látványos ellenpéldája Molnár János, aki rendes lelkészsége teljes 31 évét (1798–1829) e gyülekezet közösségében élte.³ Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy e lokális szempontból atipikus hosszúságú szolgálat milyen tényezők függvénye volt, és hogy a közösség és az egyén perspektívájában ez miként értékelhető. A tágabb szöveggörnyezet megértéséhez cél-

1 GAÁL Jenő: *Aradvármegye és Arad szabad királyi város közigazgatási, közigazgatási és közművelődési állapotának leírása*, Arad, Monographia-Bizottság, 1898, 598.; Az eleki római katolikus esperesi összeírás 1779-ben kizárólag kálvinistákat talált itt. HEGYI Ádám: *Összeírások és egyházlátogatások a Békési Református Egyházmegyében 1721 és 1820 (1831) között*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, 2022, 17.; Bittó Sándor lelkész 1843-as helytörténeti összefoglalójának forrásai szerint Zerinden a helvét hit a reformáció óta általános (a követők száma a vonatkozó évben 1727-re rúgott), kivételként az uraság vámosa és csaplára katolikus (15), néhány kereskedő és juhász (28) óhitű volt. Bihar Megyei Levéltár – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bihor (Továbbiakban: BML), fond 145, inv. 279., dos. 24/1843, f. 166.

2 Bíró Endre: A nagyzerindi református egyházfegyelem a felvilágosodás korában (1717–1841), *Délvidéki Szemle*, X. évfolyam, 2023/2, 77–97, 78.; 1703-ban a megszűnő Zarándi Egyházmegyétől a Békési, majd 1821-ben a frissen létrehozott Nagyszalontai Egyházmegyéhez csatolták.

3 Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/533/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

szerű áttekinteni Molnár zerindi szolgálatának helyi előzményeit és életpályája Zerindre vezető szakaszait.

A XVIII. század második felében a nagyzerindi református parókia különös, olykor visszás karakterű lelkészek gyűjtőhelyének képét mutatta. Tunyogi Józsefet 1754 előtt eltiltották a papi gyakorlattól, és felesége meggyilkolásának vádjával Zemplén vármegyében halálra ítélték,⁴ 1758-ban mégis Zerinden szolgált, amikor őt és gyülekezetét a kánonnal való nem részletezett ellenszegülésük okán a traktuális testület átmenetileg kizárta kebeléből.⁵ Olcsai Gál András szintén kedvezőtlen háttérrel érkezett a faluba, hiszen gyomai hívei sikkasztás miatt 1773 közepén leváltották, és az 1774-es diszlokációig nem tölthetett be új hivatalt.⁶ Bottos Mihályt a gyulai eklézsiahoz kötődő múltja ide is tovább kísérte, hiszen a szomszédból átterjedő pletykák hamar népszerűtlenné tették, így nem volt maradása két évnél tovább (1780–1782).⁷ A helyére vállalkozó Barta József – aki azelőtt Vésztőn váltott ki általános elégedetlenséget⁸ – nyolc éve bár viszonylagos nyugalomban telt, Gyulaváriba távozása után szolgálójával elkövetett paráznsága korbácsolta fel az egyházmegye kedélyeit, amivel örökös kirekesztést vont magára.⁹

Nagyzerind a más gyülekezetből átjövő papok sokasága után 1790-ben Szilágyi Mihály személyében látszólag egy új lehetőséget kapott, aki nem csupán fiatal pályakezdő, hanem egyúttal a Körösök mentén és az egyházmegyében már évtizedek óta szolgáló id. Szilágyi János vadász lelkész nagyobbik fia volt.¹⁰ Az ifjúra váró nagy feladat a templomfelújítás különböző aspektusai¹¹ mellett 1796-tól a közösséggel való együttműködést nehezítő, szűnni nem akaró feszültségben is jelentkezett. Az esprességi közgyűlés Bottos esetéhez hasonlóan ezúttal is az eklézsia nyughatatlanságát marasztalta, és a klerikus makulátlanlansága mellett állt ki, holott a gyülekezet kellemet-

4 Tóth Sámuel: *Adalékok a Tiszántúli ev. ref. egyházkerület történetéhez*, I–II. füzet, Debrecen, Városi Nyomda, 1894, 14.

5 HEGYI Ádám: *A Békési Református Egyházmegye első jegyzőkönyve és annak mellékletei 1696–1809 (1839)*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, 2021, 24.

6 Tóth: i. m., 156–157.; HEGYI Ádám: Olcsai Gaál András (?–1742) hagyatéka (1717–1777), *Magyar Könyvszemle*, 138. évfolyam, 2022/2, 243–251, 246.

7 HEGYI: *Összeírások*, 38–39.; Arad Megyei Levéltár – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad (Továbbiakban: AML), fond 2080, reg. 1, p. 2.; Szőnyi Benjámin esperes úgy találta, hogy a „sertés” bíró vezette „ostoba parasztság” a papra nézve nem tud érdemben terhelő körülményt felmutatni és ártatlanként nyomorítja meg szeszélyeivel. Bottos ugyanakkor nem tartozott a problémamentes működésű lelkészek közé: 1769-ben örvéni prédikátorként nyilvános penitenciát kellett tartania a Bihar Egyházmegye közgyűlése előtt, amiért cselédjét becstelenségre kényszerítette, 1770-ben elmozdították; de önmagában is árulkodó, hogy 34 év alatt kilenc gyülekezetben fordult meg. Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (Továbbiakban: TtREL), I.30.a.2. 1769.II.22.; PRESZTÓCZKI Zoltán: *Hódmezővásárhelyi református prédikátorok és lelkipásztorok almanachja 1569-től a legújabb időkig*, Szeged, Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára, 2019, 178.

8 Vésztő község előljáróságának panaszlevele Barta József lelkész ellen, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/199/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

9 TtREL, I.29.a.2. 1796.III.15. 73.

10 TtREL, I.29.a.2. 1801.III. 122.; AML, fond 2077, reg. 2, f. 70.

11 BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 167–168.

lenkedései¹² mellett Szilágyi is kivette részét a konfliktus gerjesztéséből. A traktus a pap többszöri meghagyásával és a hívek minduntalan rendreutasításával¹³ teremtett patthelyzetet 1798-ban oldotta fel, amikor megállapított alkalmassága ellenére, de a békesség érdekében végül áthelyezte Szilágyi Mihályt a feketegyarmati egyházközségbe, így a nagyzerindiek új pap után nézhetek.¹⁴ Ezt a viharos időszakot zárta le Molnár János beiktatása, akinek három évtizedes szolgálata a gyakori pásztorvált(oz)ások után folytonosságot teremtett a gyülekezet életében.

Lelkipásztorrá válásának folyamata és személyének elhatárolási szempontjai

Molnár János 1771. július 29-én született Sátorajújhelyen¹⁵ református kisnemesi családban,¹⁶ apja Molnár János helyi leánytanító (még fia világra jövétele előtt elhunyt),¹⁷ anyja neve nem ismert. Legkésőbb 1782 után a Sárospataki Református Kollégiumba iratkozott, ahol 1795-ben az átányi rektóriára rendelték,¹⁸ majd a ciklus letelte után az egyházkerületétől távoli Nagyzerinden lépett prédikátori hivatalba 1798-ban.¹⁹

A névgyakoriság miatt számos tévútra terelő tényezővel néztem szembe. Példának okáért Bakóczi János a Debreceni Református Kollégium Hadadon született beiratkozával azonosította gyűjteményében a zerindi lelkészt.²⁰ A szilágyi fiú alsófokú tanulmányait a cívisvárosban végezte, majd 1786. április 27-én főiskolai diák lett, 1789-ben azonban távoznia kellett.²¹ A „dirigens eliminatus” jegyzés pontos tartalmát és indokait a diákanyakönyv nem tisztázza, ellenben a kollégiumi törvényszék 1787–1789-es jegy-

12 Szilágyi sérelmei közül érdemes kiemelni, hogy „az Elöljárók felperes letekre magokat biroi hivatalba avattak”, és más papot hívtak maguk közé a traktus beleegyezése nélkül – meglehet ki sem kérték annak véleményét, mert a tárgyban folytatott levelezést ironikus módon Szilágyi tárta a közgyűlés elé. TtREL, I.29.a.2. 1796.I.13. 71.

13 TtREL, I.29.a.2. 1796.III.15. 72–73.; 1797.I.10. 81. Szilágyi visszas és fájalt cselekedeteihez, ezáltal a közösséggel való viszonyához lásd: Szász Lajos: A református lelkész és gyülekezete a 19. század első évtizedeiben. Adalékok és szempontok egy gyakran zaklatott viszony történetéhez, in BÁRTH Dániel: *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon*, Budapest, ELTE BTK Folklore Tanszék, 2013, 178–195, 183.

14 TtREL, I.29.a.2. 1798.II.21. 92–93.

15 Anyakönyvek, 1737–1895 / Református Egyház, Sátorajújhely – Kereszteltek, házasságok, halottak 1737–1895, 23, URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-R37Y-GZ?mode=g&cat=76001> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

16 AML, fond 15, inv. 226, reg. 38/1795, f. 252.; reg. 46/1807, f. 75.

17 Anyakönyvek, 1737–1895 / Református Egyház, Sátorajújhely, 106.

18 UGRAI János: *A Sárospataki Református Kollégiumból távozó tógátusdiákok 1783–1871/2*, Sárospatak – Tiszaújváros, 2012, 33, URL: <https://www.patakcollege.hu/wp-content/uploads/2020/04/diaknevsorpatak.pdf>, Utolsó letöltés: 2025. 11. 27..

19 CSENGERY József: Régiségek: Az átányi ref. egyh. története (Folytatás), *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, 22. évfolyam, 48. szám, 1879. november 30, 1549–1553, 1551.

20 TtREL, II.28.a.3. 300–301.

21 SZABADI István: *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában*, I. kötet, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013, 686.

zökönyvében számos Molnár Jánoshoz köthető eset (nem megfelelő öltözet, nyilvános előadások ignorálása) szerepel,²² az 1789. június 27-én összehívott ülés pedig örökre elbocsátott egy ilyen nevű tanulót engedetlensége miatt.²³ Következésképpen kizárható az a feltevés, hogy egy Debrecenben végérvényesen eltanácsolt hallgató később ugyanott diák legyen, és prédikatori ordinációt nyerjen. Szintén menesztették a nagyszalontai partikulára 1789. március 23-án felvett és ugyancsak sátoraljaújhelyi születésű Molnár Jánost,²⁴ aki feltehető életkorából adódóan sem egyezhet a tanulmány alanyával.²⁵

Beazonosítása nem egyszerűbb a hasonló nevű pataki diáktársak tengerében sem. Egy utólag 1782-re datált sátoraljaújhelyi református egyházi kimutatás alapján Molnár Jánosénak – ekkor az anyakönyv szerint csak egy ilyen nevű özvegy élhetett a városban – egy iskolába járó fia volt, aki kizárólag János lehetett.²⁶ A feltehetően hiányos pataki diáknyilvántartások szerint azonban 1780–1786 között kalkulatív nem volt a kollégiumnak olyan tanulója, aki e névre hallgatva conjugista tanulmányokba kezdett. Aki 1787-ben abszolválta az első osztályt, 1795 januárjában – hacsak nem haladt a szokottnál jóval gyorsabban a tanulmányi létrán – még kezdő akadémikus lehetett, és legációját is csak gimnazistaként végezhetette volna. Aki pedig 1781-ben teljesítette Patakon az eleminek számító conjugista szintet,²⁷ 1782-ben már nem lehetett az újhelyi partikula tanulója. Ennek fényében a valójában korábbi állapotot tükröző újhelyi kimutatás utólag történő hibás datálása és/vagy a diáknévsorok és órajegyzetek kaotizmus megghiúsítja a beazonosítást. Mindezen buktatók figyelembevételével a zerindi lelkész tanulmányainak kezdete és folyamatának nagy része sem határozható meg pon-

22 TtREL, II.10.a.8. 3–11, 97–98, 122–133, 138, 155.; P. Molnár János a Po(z)sár néven is ismert nagykőrösi ifjúval azonos, aki szintén 1786-ban szubszkribált Debrecenben, 1792-ben a conjugisták tanítója, 1794-ben kabai rektor lett, 1798-tól a dunamelléki püspök mellett kecskeméti segéd-, majd 1803-tól karancsi rendes lelképásztorként szolgált, 1805-ben elhunyt. TtREL, II.28.a.3. 299–300.; FamilySearch – Croatia, Church books, 1516–1994 – Reformed Christian (Reformska crkva) – Karanac – Births (Rodeni), Marriages (Vjenčani), Deaths (Umrli) 1756–1802 Births (Rodeni), Marriages, 135, URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G99X-D82N?wc=9R27-926%3A391644101%2C391645601%2C954380701%26cc%3D2040054&cc=2040054&lang=hu&i=134> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; Mindebből adódóan a kiegészítés nélküli változatot a hadadi növendékre tartom irányadónak, tekintve, hogy akkortájt két Molnár János tanult a kollégiumban. SZABADI: i. m., 686.

23 TtREL, II.10.a.8. 1789.VI.27. 157.

24 GERE Ferenc – KATONA Mihály: *A Nagy-Szalontai Gymnasium története 200 éves multjáról*, Nagy-Szalonta, Reich Jakab, 1896, 17.

25 Lásd a Molnár teológusi éveivel kapcsolatos későbbiekben részletezett felfedezéseket és Éliás János számításait a főiskolai (!) tanulmányok átlagos kezdő életkorára (14–17 év) vonatkozóan. ÉLIÁS János: A nagykunsági partikulák, mint alsóbb iskolák szerepe a Debreceni Református Kollégium oktatási rendszerében 1750-től 1850-ig, *Polymatheia Művelődés- és Neveléstörténeti Folyóirat*, XVII. évfolyam, 2020/1–2, 149–170, 161–162.

26 Tiszánineni Református Egyházkerület Levéltára (Továbbiakban: TREKL), R.D.IV.1/1. Oskola, 1782. Bár Jánosnak volt egy Benjámin nevű bátyja is, ő 1763 körül született, és 1782–1783 között a hajdúnánási alsóiskolában tanult, ami kizárja az 1782. iskolai év Újhelyen töltését. AML, fond 2086, reg. 7, p. 16–17.; BODNÁR Lajos: *A hajdúnánási evang. reform. népiskola története*, H.-Bőszörmény, Szabó F. Könyvnyomdája, 1893, 25.

27 TREKL, K.a.I.28–32.

tosan. A stabil kapaszkodót származási helyére utaló ragadványneve („Ujhelyiensis”, rövidítése U. és V.) jelenti, melyet a tógátus- és legátusnévsor, valamint a könyvkölcsönzési napló rögzített.²⁸

Utóbbi szerint 1792. március 27-én Szentgyörgyi István *Metaphysicáját*, április 12-én a Johann Friedrich Weidler-féle *Institutiones Matheseos selectis observationibus illustrataét*,²⁹ május 6-án Alphonse Turretini Római levelek kommentárját,³⁰ november 21-én Christian Wolff Filozófiájának I. kötetét,³¹ végül 1793. március 23-án Jeszenszky Mihály *Synopsis publicae manipulationis dominis magistratualibus comitatensibus subserviens* című könyvét vette kézhez.³² E kötetsor nemcsak latin műveltségének – amire a tanítás 1796-ig e nyelven folyván³³ elemi szüksége volt – fokmérője, hanem teológiai-politikai gondolkodásának részleges tükröképe is. A főiskolai tanulmányok közeledő végét sejtető nevezett metafizikai, reáltudományi, filozófiai művek a XVIII. századvég modern hittudományi irányzatát, a Patakon ekkortájt meghonosodó észszerű ortodoxiát képezik le,³⁴ a közvetlenül a budai zsinat után megjelent Jeszenszky-kötet pedig aktuálpolitikai jelentőséggel bírt Molnár számára.

Ünnepköveti tevékenysége 1793 pünkösdjén Tiszakeresztúron,³⁵ karácsonykor³⁶ és újévkor Szentistvánbaksán,³⁷ 1794 áprilisában Gödöllőn,³⁸ húsvét³⁹ és pünkösd idején Sárkeresztesen,⁴⁰ decemberben Tahitótfalun érhető tetten, ezúttal Molnár U. János néven.⁴¹ Eszerint már diákként is sokfelé utazott, és Kárpátaljától Észak-Dunántúlig számos helyen kipróbálta magát. Utolsó legációja után visszatérhetett a kollégiumba, ahonnan 1795. január 18-án távozott.⁴²

28 Effajta névbeli megkülönböztetés élete során csak alma matere berkeiben kísérte. UGRAI: *Tógátusdiákok 1783–1871/2*, 33.; TREKK, Kt. 1208, 25–36.; TREKL, Kaa. V.23. 3. 1793.V.5–1794.XII.9.

29 TREKK, Kt. 1208, 25.

30 TREKK, Kt. 1208, 26.

31 TREKK, Kt. 1208, 31.

32 TREKK, Kt. 1208, 36.

33 KÖDÖBÖCZ József: *Tanítóképzés Sárospatakon: A kollégiumi és középfokú képzés négy évszázada*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1986, 25.

34 NAGY Klára: A német racionalizmus és Christian Wolff, in DIENES Dénes (szerk.): *Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához*, Sárospatak, Hernád Kiadó, 2020, 422–436.; LENGYEL Imre – TÓTH Béla: Maróthi György nevelési törekvéseinek külföldi gyökere, in CSÜRY István (szerk.): *Könyv és könyvtár*, VIII/2, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1971, 53–102.; HEGYI Ádám: „Mit mondasz mindezekre te vallást tsúfoló!” Id. Ercsei Dániel (1744–1809) és a hitvédő irodalom, *Egyháztörténeti Szemle*, 14. évfolyam, 2013/3, 22–35, 32.

35 Patak három Keresztúr nevű partikulája közül Bodrog- és Sajókeresztúrra másokat delegált a kollégium. UGRAI: *Tógátusdiákok 1783–1871/2*; TREKL, Kaa.V.23. 3. 1793.V.5.

36 TREKL, Kaa.V.23. 3. 1793.XII.5.

37 Tévedésből Szerencsnél és Rimaszécsnél is szerepel (mindegyik áthúzva). TREKL, Kaa.V.23. 3. 1793.

38 Neve mögé először Sárkeresztést írták (áthúzva). TREKL, Kaa.V.23. 3. 1794.IV.4.

39 TREKL, Kaa.V.23. 3. 1794

40 TREKL, Kaa.V.23. 3. 1794.V.24.

41 TREKL, Kaa.V.23. 3. 1794.XII.9.

42 UGRAI: *Tógátusdiákok 1783–1871/2*, 33.

Átányi rektorsága Szívós János prédikátor idején zajlott,⁴³ viszonyukra azonban nincsenek adataink: a tanító személye az anyakönyvben és az egyházközségi iratokban utalás szintjén sem fordul elő.⁴⁴ Az itteni évek kapcsán az iskolamesteri díjlevél adhat némi támpontot, melynek 1790. évi kiegészítéséből megtudjuk, hogy Hevest mint leányegyházat királyi engedelemről Átány alá rendelték, ami magában foglalta a lelkész három hetente történő filiális beszolgálatát is. Ezeken a vasárnapokon a rektor-nak kellett megtartania az anyaegyházi istentiszteletet, ami Molnár számára gyakorlati tapasztalatot is nyújtott.⁴⁵ Iskolai munkája 1798. január 16., a következő diák kijelölése után érhetett véget.⁴⁶

Külföldi tanulmányai – családi-vagyoni körülményei által is befolyásolva – nem voltak, hiszen a Borsodi Egyházmegye Boldván tartott január 25-i közgyűléséről lelképásztori bekebelezését kérte,⁴⁷ így rövidesen papi állás után nézhetett. Az események fényében gyorsnak és gördülékenynek tűnik Arad vármegyében, ezáltal a tiszántúli Békési Egyházmegyében történő, általa április 28-ra datált hivatalba lépése⁴⁸ – melyben Benjámín nevű fivérének is lehetett szerepe, aki ott frissen elismert nemes és falusi jegyző volt⁴⁹ –, ami arra enged következtetni, hogy a Tiszáninnen Egyházkerületben nem volt kitartó elhelyezkedési próbálkozása vagy szándéka. A püspökségek, nevezetesen a Tiszáninnen és a Tiszántúl közötti átjárás a kollégiumi tanulmányokat és az anyaiskolák rektori kibocsátásait illetően gyakori jelenségnek számított,⁵⁰ a frissen végzett akadémikusi, pályakezdő lelkészi minőségben való átlépés azonban kevésbé volt tipikus. Ugrai János megállapítása szerint a rivális kollégiumban szerzett prédikatori képesítés mindkét szuperintendencia területén kétséges érvényesülési potenciállal kecsegtetett,⁵¹ ehhez képest Domokos Lőrinc békési

43 ZOVÁNYI Jenő: Szívós János, in LADÁNYI Sándor (szerk.): *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977, 609–610.

44 Anyakönyvek, 1727–1895 / Református Egyház, Átány – Átány Kereszteltek, házasultak, halottak 1727–1852 Tenk, Százazbő Kereszteltek, házasultak, halottak 1796–1887, URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-R595-88?mode=g&cat=61950> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; TREKL, R.D.I.5/3.

45 DIENES Dénes: *Megkívántatik a rectorban, hogy legyen kevélység nélkül való...: A Sárospataki Református Kollégium partikulái 1773–1826*, Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, *Acta Patakina* IX, 2001, 74.

46 UGRAI: *Tölgátusdiákok 1783–1871/2*, 42.

47 TREKL, Kgg.II.9. 195.

48 Az első két anyakönyvi kötetbe a lelkészek maguk jegyezték le nagyzerindi szolgálatba lépésük időpontját. Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/527/>

49 AML, fond 15, inv. 226, reg. 46/1807, f. 75.

50 Utóbbi vonatkozásban a csúcsidőszakot pont az 1793–1802 közötti intervallum jelentette, amikor Molnár is tanulmányai végét járta, így bőven láthatott példát a kerületközi átjárásra. UGRAI János: Sárospataki partikulaérdekltségek a 19. században a Tiszántúli Református Egyházkerület területén, in GYÖRI L. János – OLÁH Róbert (szerk.): *Református kollégiumok és partikuláik. Tanulmányok Szabadi István 60. születésnapjára*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület Közgűjteményei, 2024, 189–225, 190–225.

51 UGRAI János: Protestáns lelkészek, tanárok, tanítók: A különválás strukturális feltételeinek körvonalazódása a 19. század első felében, *Aetas Történettudományi Folyóirat*, 37. évfolyam, 2022/1, 5–20, 10.

világi főgondnok elismerően nyilatkozott Molnár tanulmányairól a Szentmiklósi Sebők Sámuel esperesnek írt gyulai levelében május 4-én.⁵² A Szentesen ülésező 9-i traktuális gyűlés a Debrecenben tanult Németi Sámuellel (Kispereg) egyszerre iktatta lelkipásztorai közé, a meghívott ifjak elégséges felkészültségét az esperes, Kúthi Ádám egyházmegyei jegyző, Dobsa Ferenc békésszentandrási, Szalai Pál szentesi és Kis András hódmezővásárhelyi lelkész (köztük két majdani szenior) állapította meg.⁵³ A nagyzerindi keresztelési anyakönyvet saját neve alatt 28-án,⁵⁴ az esketést július 1-jén,⁵⁵ a halottit augusztus 25-én folytatta,⁵⁶ bár a kézírások összevetéséből ítélve már március közepe óta ő írta be a hívek mindhárom életeseményét. Hivatalában csak 1802. augusztus 15-én nyert egyházkerület általi megerősítést,⁵⁷ aminek az lehet a magyarázata, hogy korábban nem volt pénzügyi lehetőség eljutni Debrecenbe.

Személye elkülönítendő hasonló nevű egyházi kortársaitól is. Mezőberényben papi (1769–1808) és leánytanítói névrokona is volt (1808–1843),⁵⁸ ráadásul 1799–1807 között a feketegyarmati rektort is Molnár Jánosnak hívták,⁵⁹ akit az 1801-re felépült zerindi leányiskolába elsőként hív-tak meg,⁶⁰ és egyébként ő is szembekerült Szilágyi Mihály prédikátorral.⁶¹

Beilleszkedés és kapcsolatok

Leszámítva az 1799. évi egyházlátogatás azon megállapítását, hogy Molnár Jánost és növekvő családját hivatalosan is elfogadta a gyülekezet,⁶² a pályakezdő lelkész és eklézsiája kapcsolatáról – papmarasztási gyakorlatról nem lévén írott adat – inkább közvetve értesülhetünk. Ennek ékes példája a kereszttapaság, melyet feltehetően a szülők kezde-

52 „Meg lehet hogy az Ifjúnak van valami tanuságá, de azt latom hogy a maga viselete igen bárdolatlan. Jó leszsz egy keveset oktatni, és modba hagyni hogy annyi bajunk ne legyen vele mint az előtte valóval.” Domokos elsősorban azért üzent Szentesre, mert az egyházmegyei közgyűlés összehívását számos tényező sürgette, ő pedig elfoglaltságai miatt képtelen volt júliusnál előbb megjelenni az esperesnél – valószínűleg emiatt látta jónak megírni Molnár esetét is, akivel felettese addig nem találkozhatott. TtREL, I.29.c.13. Tek[intetes] Coadj[utor] Úr írja, hogy ha Júliusig nem haladhat a Tr[aktuális] Gyűlés, úgy tartasson nála nélkül. 1798.V.4.

53 TtREL, I.29.a.2. 1798.V.9. 96–97.; SZABADI: i. m., 719.; Hódmezővásárhelyi református lelkészek életrajzai, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/448/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; Ez volt Szentmiklósi Sebők utolsó felesketése, ugyanis még azon a nyáron átadta hivatalát Kúthinak, majd június 26-án elhunyt. Kis Bálint: *A Békés-bánati református egyházmegye története (1836)*, közreadják GILICZE László – KORMOS László, Békéscsaba – Szeged, [k. n.], *Dél-Alföldi évszázadok* 5, 1992, 99.

54 AML, fond 2081, reg. 2, p. 29.

55 AML, fond 2081, reg. 2, p. 121.

56 AML, fond 2081, reg. 2, p. 165.

57 TtREL, I.1.a.9. 221.

58 Mezőberényi református lelkészek névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/525/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

59 TtREL, I.29.h.1. 83–244.

60 TtREL, I.29.a.2. 1801.III. 122.

61 TtREL, I.29.a.2. 1805.II. 186.

62 TtREL, I.29.h.1. 1799.V.8. 82.

ményeztek, és nem tudjuk, történt-e elutasítás. A Molnár házaspár patrónusi szerepvállalása az első négy zerindi esztendőben folyamatos volt, a csúcstól az 1804-i négyszeres keresztszülőség jelentette, és a későbbiekben is legfeljebb két év (összesen 11) maradt ki két kereszty gyermek között, akik között jegyző-, tanító- és aktuális vagy leendő presbiterpalánták egyaránt akadnak, így a pap híveire is következhetni lehet. 3 pár háromszor, 11 pár kétszer is családjába fogadta, de az átmenetileg békétlen házaseletű és a konzisztórium által megintett Szabó Sándor⁶³ egyik fiát is ő tartotta keresztvíz alá. A keresztszülők kiválasztását nagyban befolyásolhatta társadalmi presztízsiük, a velük való érintkezés lehetősége, de akár a rokoni kapcsolat hiánya is, így a messziről jött lelkes megfelelő alanynak bizonyult,⁶⁴ átlagosan minden évben patrónus lett (Zerinden 38, Ágyán 2 ízben; 1. ábra).

Szabó Erzsébettől született gyermekeit a faluból Gál Ferenc (Sámuel, Klára, Erzsébet)⁶⁵ és Adorján Ferenc prominens presbiter⁶⁶ (Csősz Katalin férje; István),⁶⁷ kollégái közül Dávidházi János ágyai⁶⁸ (János),⁶⁹ Ecsedy Gábor (I. Gábor, Lajos)⁷⁰ és Kúthi Lajos (Mária, II. Gábor)⁷¹ feketegyarmati lelkipásztorok,⁷² a kegyúri tisztviselők sorából Éder János erdőbíró (Juliánna, Ferenc),⁷³ míg a vármegyeiek részéről Baranyi Anna, Stanislovits György helyi postamester,⁷⁴ Arad vármegyei alispán⁷⁵ és királyi tanácsos özvegye⁷⁶ (Sándor) keresztelte.⁷⁷

Molnár János keresztygyermek	Keresztelés időpontja	A gyermek apja	A gyermek anyja	Megjegyzés, apai foglalkozás
Kováts András	1798. VIII.23.	Kováts György	Kis Ilona	
Áts Mihály	1799.I.23.	Áts Mihály	Szöllösi Erzsébet	

63 BÍRÓ: A nagyzerindi református egyházfegyelem, 83, 86.

64 BENDA Gyula: Patrónusok vagy komák – a keresztszülői kapcsolathálók Keszthelyen 1740–1849, *Tabula*, 5. évfolyam, 2002/1, 3–31, 5–8.

65 AML, fond 2081, reg. 2, p. 30, 32, 34.

66 Nagyzeréndi Református Egyházközség (Továbbiakban: NRE), b.1. 1802.XII.5-1819.XII.13.

67 AML, fond 2081, reg. 2, p. 42.

68 AML, fond 2019, reg. 2, f. 80.

69 AML, fond 2081, reg. 2, p. 38.

70 AML, fond 2081, reg. 2, p. 56, 59.

71 AML, fond 2081, reg. 2, p. 62, 75.

72 RÁCZ Károly: *A zárandi egyházmegye története*, Arad, Réthy L. és Fia, 1880, 277.

73 AML, fond 2081, reg. 2, p. 47, 50–51.

74 BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 187.

75 MÁRKI Sándor: *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája. Aradvármegye és Arad szabad királyi város története*, II. kötet, Második rész, Arad, Monographia-Bizottság, 1895, 631.

76 AML, fond 15, inv. 226, reg. 62/1822, f. 420.

77 AML, fond 2081, reg. 2, p. 65.

Molnár János keresztgyer- mekei	Keresztelés időpontja	A gyermek apja	A gyermek anyja	Megjegyzés, apai foglalkozás
Vékony Sámuel	1799. XII.24.	Vékony István	Nagy Erzsébet	rector
Szabó János	1799. XII.28.	ifj. Szabó Mihály	Héder Sára	
Adorján András	1800. III.15.	Adorján Ferenc	Csősz Katalin	
Polgári Lajos	1800. IV.17.	Polgári János	Pap Erzsébet	notárius Ágyán
Gál Erzsébet	1800.XII.1.	Gál Ferenc	Farkas Mária	
Dávidházi Julianna	1801.I.25.	Dávidházi János	Tóth Mária	prédikátor Ágyán
Kováts Ferenc	1801. III.10.	Kováts György	Kis Ilona	
Ujfalusi Juliánna	1801. III.23.	Ujfalusi Mihály	Szакlányi Zsuzsa	notárius
Polgár Erzsébet	1801.V.22.	Polgár János	Szatmári Zsuzsánna	presbiter
Tamás Zsuzsánna	1803.IV.7.	Tamás András	Légyszeg Judit	oláh
Adorján Mihály	1803. IV.12.	Adorján Ferenc	Csősz Kata	presbiter
Áts Erzsébet	1804. VIII.26.	Áts Mihály	Szöllösi Erzsébet	presbiter
Polgár Mihály	1804.X.18.	Polgár János	Szatmári Zsuzsánna	
Adorján Ferenc	1804.X.31.	ifj. Adorján Ferenc	Szabó Erzsébet	
Boros Sámuel	1804. XI.22.	ifj. Boros Ferenc	Sándor Sára	gondnok

Molnár János keresztgyer- mekei	Keresztelés időpontja	A gyermek apja	A gyermek anyja	Megjegyzés, apai foglalkozás
Adorján Erzsébet	1807.II.7.	Adorján Ferenc	Szabó Erzsébet	
Boros Ferenc	1807. IX.17.	Boros Ferenc	Sándor Sára	presbiter
Szabó József	1808. III.28.	Szabó Sándor	Tóth Kata	
Gál János	1809. IV.10.	Gál János	Timári Erzsébet	
Farkas Sámuel	1811.III.5.	Farkas János	Pap Sára	
Boros István	1812.III.6.	Boros Ferenc	Sándor Sára	
Farkas János	1813.IV.7.	Farkas János	Pap Sára	
Tamás Ferenc	1813.V.24.	Tamás András	Légyeszeg Judit	oláh
Higyed Ferenc	1814.III.6.	Higyed Ferenc	Tóth Sára	
Bíró János	1815.II.3.	Bíró János	Kis Katalin	(leány)ta- nító
Rostás Mihály	1816.II.11.	Rostás Mihály	János Rózsi	zingarus
Higyed Sámuel	1816.V.9.	Higyed Ferenc	Tóth Sára	
Gál Zsuzsánna	1819.I.23.	Gál János	Timári Erzsébet	
Pap Mihály	1819. III.30.	Pap István	Boros Klára	
Zágonyi Juliánna	1820.IV.6.	Zágonyi István	Osváth Zsuzsánna	rector
Boros Gergely	1821. III.29.	Boros Sámuel	Szőllösi Sára	

Molnár János keresztgyermek-ei	Keresztelés időpontja	A gyermek apja	A gyermek anyja	Megjegyzés, apai foglalkozás
Pap István	1821. III.30.	Pap István	Boros Klára	
Pap Zsuzsánna	1823.I.18.	Pap István	Boros Klára	
Higyed Mihály	1823.II.14.	Higyed János	Renitzki Zsuzsánna	
Erdődi Juliánna	1824.V.17.	Erdődi József	Hégely Erzsébet	nobilis
Higyed Erzsébet	1824.X.29.	Higyed János	Remetzki Zsuzsanna	
Higyed Sándor	1827.II.6.	Higyed János	Remetzki Zsuzsanna	
Boros Klára	1827. XII.18.	Boros Sámuel	Szőllősi Sára	presbiter

1. *Molnár János keresztgyermek-ei Nagyzerinden és másutt 1798–1827*
(AML, fond 2019, reg. 2, f. 8.; fond 2081, reg. 2, p. 29–81.; NRE, b.1. 1801.XI.15–1807.
III.20.; b.2. 1827.V.6. 3.)

A Molnár János személye körüli konfliktusok három csoportba oszthatók: az egyszerű laikusok mint potenciális hallgatóság, a helyi belső személyek mint a prédikátor alárendeltjei és a más lelkészek mint jobbára egyenrangú hivatásbeliek halmazára. Mindhárom körbe viszonylag kisszámú, de annál említésre méltóbb esetek csatornázzhatók. Kegyurasági szereplőkkel ápolt viszonyáról annyi konkrét adatunk van, hogy Molnár személyére való tekintettel az uradalmi tisztviselők 40 ember vágó kaszálot biztosítottak a lelkésznek, ami kedvező kontaktusra és imázsra enged következtetni,⁷⁸ míg a vármegyei közeg vonatkozásában a maga, illetve János és István nevű fiainak honos nemessége emelhető ki hipotetikusan eredményként (mindkét esetben bátyjára támaszkodott).⁷⁹

1. Kapcsolata a hívekkel

Hallgatókkal való összerúzására három példát tudunk. 1801-ben Pap Mihály kiprédikálással vádolta a vizitáció előtt, 1820-ban Ács Mihály (egyik presbitertársa általa tagadott állítása szerint) a kocsmai nyilvánosság előtt neki tulajdonította az egyházközség

⁷⁸ TtREL, I.1.b.83. 1892. 5.

⁷⁹ AML, fond 15, inv. 226, reg. 44/1805, f. 68.; reg. 46/1807, f. 75.

pénzügyi hiányát, ezek azonban rövid úton az elkövető meghunyászkodását és legalább formális megbocsátást vontak maguk után, ami jelenthette a vádak hamisságát vagy a prédikátor (és támogatói) karizmatikus kiállását is. Vékony István rektor visszahívásának esete érdekes mozzanata a pap és az egyháztanács ellentétének, ami az események vezéralakja, Megyaszai János bíró bocsánatkérésével végződött.⁸⁰

Nemes Osváth György az uraság kocsmárosa és a faluközösség gyakori bírása, ezáltal Nagyzerind köz- és egyházi életének egyaránt kihagyhatatlan szereplője volt.⁸¹ A rektorságról letett, emiatt a Molnár magatartására és pártfogói körére megorrolt Czapfalvi János 1810-ben kifejezetten őt ajánlotta az egyházlátogatók figyelmébe, „mivel az legjobban ki meri mondani mind Tiszteletes Ur, mind Adorján Ferentz ellen az Helység edező sententziáját”.⁸² 1813-ban a földbirtokos úrbéri spekulációi okozta nehézségekre és a köznép előjárók elleni zúgolódására hivatkozva egyoldalúan bejelentette a traktusnak, hogy a község a klérumnak nyújtott szolgáltatások terén megszorításokat kíván és fog eszközölni. Ez egyebek mellett az elmúlt évek parochiális háznál folytatott robotmunkáit is érintette, ami valójában nem volt része az írott prédikatori konvenciónak, és a szegényebb lakosok teljesítése érdekében az akkori bíró (történetesen Adorján Ferenc) árestomozásra volt kénytelen.⁸³ Mindebből kitűnik, hogy Osváth az egyházi előjárókkal folytatott levelezésében nem átalított védelmébe venni a közösség érdekeit, akár saját lelkesével szembenemelve, és a kocsmárosként általa képviselt földesurat is némileg kedvezőtlen, de hiteles színnel ábrázolva.

Az egyes tüskék ellenére Molnárnak támogatói is akadtak, kiknek kategorizálásától azért tekintek el, mert a pozitív és a hallgatólagosan akceptáló hozzáállás általában ritkábban vagy kevésbé látványosan jut kifejezésre, ezáltal nehezebben ragadható meg, mint az elutasító, vetekedő magatartásformák, így egyértelműbben körülírható a vele bármi okból ellenszegülők, mint az együttműködő, szupportív elemek csoportja. Kedvező kapcsolat valószínűsíthető a helyi keresztkomákkal, illetve a lojálisnak leírt Adorján Ferencel és a papbecsmérlés miatt keresetet indító Máté Szilágyi Andrással,⁸⁴ nem utolsósorban Molnár Benjáminnal, aki zerindi jegyzőként részt vett presbiteri üléseken, és komoly oszlopa lehetett a közösségszervező munkának.⁸⁵

80 Bíró: A nagyzerindi református egyházfegyelem, 79–80, 86, 95.

81 Bíró Endre: Nemesi részvétel a reformkori Arad vármegye kálvinista egyházi életében, in HEGYI Ádám (szerk.): *Protestáns kultúrrégiók, kultúrvidékek, kultúrszigetek a 17-19. században*, Szeged, Szeged Humanities Press, 2024, (megjelenés alatt), 3.

82 TtREL, I.29.i.209. Czapfalvi János volt nagyzerindi rektor panaszlevele Gyarmati Ferenc békési espereshez. 1810.X.20.

83 Ez jelenthetett fogdába záratást és zálogba vételt is. Bíró: Nemesi részvétel, 3.; TtREL, I.29.i.209. A' N[agy]Zerendi. Ekk-[é]rsi]a többé nem akar – mint eddig – földet váltani Rektorának a' nagyon megterhelt arendás pusztánn. 1813.III.2.; NRE, b.1. 1811.XII.17–1812.VII.13. Az egyházmegyei közgyűlés talán a lelkéssel együttérezve hagyta meg, hogy a hívek parókia körül végzett eddigi „kevés szolgálatokat” (meszelés, kertászás, udvartisztítás) szokásjogi alapon ezután is teljesíteni tartoznak. TtREL, I.29.a.2. 1813. 256.

84 Bíró: A nagyzerindi református egyházfegyelem, 86.

85 Az ő idejére tehető a lelkipásztori konvenció megjobbítása is. NRE, b.1. 1808.II.28.

2. Kapcsolata a helyi tanítókkal

Molnár János hosszú szolgálati ideje alatt számos tanító (10 rektor és 4 preceptor) váltakozott a községben, noha érkezésekor csak előbbi állás létezett. Ezt 1792 óta Vékony István töltötte be,⁸⁶ kinek korhely és hanyag magaviselete, az egyházlátogatók előtti részeges szereplése⁸⁷ 1802-ben konzisztórium általi elbocsátáshoz vezetett, amely egyúttal hároméves ciklusokra szabta a rektortartást.⁸⁸ Vékony rövidesen Vadászon állt munkába, a zerindi előjárók egy része (Szathmári Benjámin, Magyarai Ferenc, valamint az őt marasztaló Gellén Ferenc és Megyaszi János) azonban vissza akarta hívni, ezért a következő egyházmegyei közgyűlés berekesztése után Lázár Pál bélzerindi prédikátorhoz fordult levélírással véget. A presbiterek egy a községük pecsétjével előre ellátott papírt adtak át a lelkésznek, aki hazatérése után rektor fiával, Dániellel jegyeztette le az egyeztetett szöveget. A zerindi pap megkerülése csakhamar kitudódott és 1803-ban traktuális gyűlés elé került, ahol az előjárók azzal védekeztek, hogy lépésük félreértés következménye volt, mivel egy esperesi levélből arra következtettek, hogy az meg akarja hagyni iskolájukban az addigi tanítót.⁸⁹ A fórum Vékonyt és Megyaszi Molnár presbitérium előtti megkövetésére kötelezte,⁹⁰ ennek ellenére az „imposturák” kivizsgálása 1804-ben is tartott, mert az akkori gyűlés nem tartotta elégségesnek az érintett presbiterek magyarázatát, ezért a következő ülésre halasztotta annak lezárását.⁹¹

Czapfalvi Jánossal (1805–1810) való viszonya még kevésbé volt felhőtlen. Ennek első dokumentálható rezzenése Molnár Czapfalvi exmissiója vagy facultatiója iránti 1807-es folyamodványa, amire az esperesség nem adott lehetőséget, mivel az eklészia, a rektor és a lelkipásztor számára egyaránt szükségtelen és káros lépésnek ítélte meg.⁹² 1809-ben a konzisztórium meghagyta a rektor számára a deáknyelv tanítását az ezért járó szolgáltatással – e megfogalmazásból sejthető, hogy egyebekben korlátozták⁹³ –, majd 1810-ben „némely alacsony lelkű Embereknek titkos intselkedések miatt” leváltotta,⁹⁴ utódul ironikus módon a soron következő legátust jelölve ki.⁹⁵ Az elbocsátott

86 Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/533/>

87 BÍRÓ: A nagyzerindi református egyházfegyelem, 80.

88 NRE, b.1. 1802.XII.5.

89 TtREL, I.21.h.1. 192. Lázár Pál írásos közreműködései korábban is ismeretesek voltak a Békési Egyházmegye előtt: az erdőhegyiek vele elégedetlen tábora 1799-ben azzal vádolta akkori lelkipásztorát, hogy üzletszerűen foglalkozik kérvényírással. TtREL, I.29.a.2. 1799.V.7. 115.

90 BÍRÓ: A nagyzerindi református egyházfegyelem, 79.

91 TtREL, I.29.a.2. 1804.III. 180. Az ügy folytatását ennek ellenére talán kegyeleti okból sem találjuk a jegyzőkönyvben, mert a vadász rektor 1805. május 10-én elhunyt. AML, fond 2077, reg. 2, f. 12.

92 TtREL, I.29.a.2. 1807.II. 196. A későbbi történelem fényében arra lehet következtetni, hogy a prédikátor kezdeményezését nem támogató szándék vezérelte, hanem csak az előléptetés álcája alatt akart megszabadulni a számára kellemetlen tanítótól, akinek a lelkészi bekebelezése vagy lelkészi tevékenységre való felhatalmazása egyet jelentett volna egy másik gyülekezetbe való távozásával.

93 NRE, b.1. 1809.IV.3.

94 TtREL, I.29.i.209. Czapfalvi János volt nagyzerindi rektor panaszeleve Gyarmati Ferenc békési espereshez. 1810.X.20.; NRE, b.1. 1810.II.19.

95 Nagyzerinden szolgált legátusok névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/534/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; Nem kizárt, hogy csak azért esett Tárkányi Péter személyére a presbitérium választása, mert ő volt „kéznél”. Hiányosságai hozzájárulhattak ahhoz, hogy a ciklus leteltével nem marasztalták, s végül őt is az aktuális legátus követte. TtREL, II.1.h.2.

iskolamester Gyarmati Ferenc esperesnek írt sérelemlevelében a helység despotaként aposztrofált Molnár és Adorján Ferenc alóli felszabadítását sürgette, hangsúlyozva a prédikátor visszas cselekedeteit és meggyőződését, hogy Adorján kész lesz elsímítani azokat az egyházlátogatók előtt.⁹⁶ Molnár és Czapfalvi útjai a panaszos fél Gyulaváriban rendelkezésével⁹⁷ látszólag hosszú időre, de csak részben váltak el. 1826-ban az aradi vegyes protestáns közösség tagjai a nagyzerindi paphoz fordultak levélben segítségért, miszerint az 1819 óta Gyorokon prédikáló⁹⁸ Czapfalvi a napokban esedékes egyházmegyei közgyűlésen káplánkérelmet készül benyújtani, ezzel is akadályozva önálló gyülekezetté formálódásukat: nem csak megerősítené Arad leányegyházi státuszát, hanem – a gyoroki teendők segédlelkészre bízása után – maga jönne közéjük igét hirdetni, ami szintén szembemenne „egy ide Aradra való kitanult fiatal tiszteletes urért” való esdek-lésükkel. Az ügyet tárgyaló egyházmegyei közgyűlés az aradi levélírókat rosszindulatúaknak ítélte meg,⁹⁹ mindenesetre a vármegyeszékhely még Molnár életében, 1829-ben levált a gyoroki egyházközségről, és létrehozta eklézsiáját.¹⁰⁰

A következő adatolható incidens Tárkányi Péter „utódlása” kapcsán merült fel (1813).¹⁰¹ Bár az előjárói levél köszönetteljes belenyugvást említ az esperes által jelölt Dávidházi János pankotai tanító¹⁰² (az ágyai prédikátor fia)¹⁰³ vonatkozásában, rögtön megjegyzi annak friss jegybontását, ami Molnár családi érintettsége miatt más rektori személy kirendelését indokolja.¹⁰⁴ Az ifjú ennek ellenére hamar új álláshoz és feleséghez jutott, hiszen október 17-én rittbergi iskolamesterként lépett frigyre falubelijével, Pap Rebekával. A két lelkészszomszéd közötti kapcsolat is átvészelhette ezt a kínos epizódot, mert Molnár pár hónap múlva Dávidházi Mária esküvőjén tanúskodott.¹⁰⁵

96 TtREL, I.29.i.209. Czapfalvi János volt nagyzerindi rektor panaszeleve Gyarmati Ferenc békési espereshez. 1810.X.20.

97 TtREL, I.29.a.2. 1811.II. 61.

98 TtREL, I.29.a.2. 1819.II. 348–349.

99 TtREL, I.1.b.80. 1839–1845. között szám nélkül. 6.

100 Csécsi Imre: *Az aradi ev. reform. egyház története*, Arad, Muskát Miksa, 1897, 11–12.; Az aradi hívek nem minden ok nélkül fordultak Molnár Jánoshoz a Czapfalvival támadt ellentét kapcsán, hiszen a szárnyait bontogató kicsiny, de növekvő közösségben az ország távoli vidékeiről érkezettek mellett szép számban találunk a vármegye református eklézsiáiból, így Nagyzerindről elszármazottakat is. AML, fond 2026, reg. 102, p. 38–59. Ebből adódóan Molnár neve nem csenghetett ismeretlenül az ambiciózus egyházzervezők számára, akik tisztában lehettek a két klerikus nem minden feszültségtől mentes korábbi viszonyával. Másik nyomós okuk lehetett, hogy a gyűlés helyszíne Zerind volt, ami kitűnő alkalomnak tűnhetett az aradi függetlenségi érdekek Molnár személyén keresztül történő érvényesítésére; a zerindi lelkész ez ügyben tanúsított magatartása azonban nem ismert.

101 TtREL, I.29.i.209. A' N[agy]Zerendi. Eklkl[ézi]a többé nem akar – mint eddig – földet váltani Rektorának a' nagyon megerhelhet arendás pusztánn. 1813.III.2.

102 TtREL, I.29.a.2. 1813. 254.

103 Szász Lajos: Egy több évszázados református „ároni ház”: a Dávidházy család története, *Egyháztörténeti Szemle*, 12. évfolyam, 2011/1, 1–138, 11.

104 „[...] Prédikátor Úr és ő közötté [...] tudjuk azt: hogy ennél fogva nem reményelhetnénk olyan együtt való Lakozást, mellynél fogva a' tartós egység Tiszteletes Urunk és a' nevezett Ifjú között a' mi örömünkre lehetne.” A pórusl járt nő a zerindi lelkészfeleség „Ettse” (húga) volt. TtREL, I.29.i.209. N[agy] Zerend Debretzenből kívánna osk[ola] mestert. 1813.III.3.

105 AML, fond 2019, reg. 2, f. 58.

1815-ben az egyháztanács úgy találta, hogy a fiúiskola növendékei az elmúlt öt évben „az Éneklésbenn igen kevés gyarapodást vettek, melly hibát ha a jövőendő béli Rector Úr helyre nem hoz; annakutána kénytelen leszen [...] a' Rector hozást a' Debrétzeni Collegiumtól egészszen el vonni; és másképpen az [i]ránt gondoskodni”. Bors Sámuel azzal a feltétellel lépett katedrára, hogy éneklésben jártas emberként minden nap maga énekel tanítványaival a templomban,¹⁰⁶ azonban több ízbeni paráznságával hamar szégyent hozott hivatására, Bíró János leánytanítóval történő kibékülése miatt mégis tiszttségében hagyták azzal a feltétellel, hogy a legkisebb majdani fonákság esetén is elbocsátják.¹⁰⁷ Erre igen hamar sor került, mert Bors, kapván az alkalmon, saját házában próbált megrontani egy 14 éves lánynövendéket, aki a tett napvilágra jövétele után maga is kitálalt a presbitériumnak; nem csoda, hogy a zerindiek még 1816-ban megszabadultak a fajtalanságáról hírhedt oktatótól.¹⁰⁸

Zágonyi István 1818-ban már az anti iskolából¹⁰⁹ érkezett Zerindre. Viszonylag hosszú, tízéves tanítása mindvégig dicséretes volt, a lelkész gyakori betegeskedése alatt „a' Papi Hívatalt, a szent predikállásokban viselte” (ez megszokott életképe volt a korabeli református egyházközség működésének), s a hívek körében olyan népszerűsége tett szert, hogy Molnár halála után az előljárók őt próbálták első körben prédikátoruknak megszerezni¹¹⁰ – és ezáltal falujukba visszahívni, hiszen 1828-ban Szentesen vállalt korrektori hivatalt.¹¹¹

Mint láthattuk, a hierarchikus lelkész-tanító kapcsolat negatív vonatkozásai jól tetten érhetők, míg a kedvező kontaktusra legtöbbször nincsenek egyértelmű adatok, csupán kapaszkodók, de ezek is félrevezethetnek. Molnár három tanító gyermekének is keresztapja lett (1. ábra), de pozitív viszonya csupán Zágonyi Istvánnal mutatható ki, míg Bíró János esetében ez csak feltételezhető, Vékony Istvánnal pedig utólag szembe került; ugyanakkor közös bennük a legalább egy évtizedes zerindi hivatalviselés.¹¹² E fejezetben kizárólag olyan oktatók bemutatására került sor, akiknek Molnárral való kapcsolata valamilyen formában adatolható, kivéve Petrányi Györgyöt, akire a Molnár családtörténetével foglalkozó tanulmányban térek ki.¹¹³

106 NRE, b.1. 1815.I.30.

107 TtREL, I.29.i.209. Bors Sámuel rektor reverzálisa 1816.VI.6. A vizitáció a panaszok mellett egyébként úgy találta, hogy jól tanít. TtREL, I.29.h.1. 1816.XII.2. 276.

108 TtREL, I.29.i.209. Bors Sámuel rektor egyházfegyelmi ügye. 1816.XII.8.

109 TtREL, I.29.i.209. Zágonyi István kérelme egy békési egyházmegyei hivatalba való áthelyezése iránt. 1818.III.11.

110 „[...] Lakossaink tsak a' Tisztelt Corrector úrbán reménylik Ekkleziánk nagy veszteségét ki pótoltatni.” BML, fond 145, inv. 279, dos. 11/1830, f. 33.; HEGYI Ádám: Rectorok lelkészi szolgáltatái. Református tanítók társadalmi megítélése a 18. században a Dél-Alföldön, in BÁRTH Dániel (szerk.): *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben, Történetek találkozása*, Budapest, MTA-ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, 2021, 111–121, 117–118.

111 DÁVIDHÁZY BEKES Sámuel: A helvécizai vallástételt tartó gyomai ekkleziája históriája, in KARÁCSONYI János (szerk.): *A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat Évkönyve*, 11. kötet, Békés-Gyula, Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat, 1890, 95–115, 107.

112 Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/533/>

113 Bíró Endre: Egy lelkészi életúttól Molnár Borbála családjáig – Sátoraljaújhely és Nagyzerind genealógiai metszéspontjai, *Egyháztörténeti Szemle*, 26. évfolyam, 2025/2, (megjelenés alatt), 15–18.

3. Kapcsolata egyházmegyei lelkészeivel

A Molnár Jánossal szimpatizáló papság körébe azon környékbeli református lelkipásztorok sorolhatók, akikkel egymás gyermekeit tartották keresztvíz alá. Elsőként az ágyai Dávidházi Jánossal alakult ki ilyen viszony – Molnár 1801-ben lett I. Dávidházi Julianna keresztapja¹¹⁴ –, majd egy bő évtized múltán Ecsedy Gábor és Kúthi Lajos is szentségben részesítette két-két gyermekét. Utóbbiak érintettségét időszerű feketegyarmati szolgálatuk indokolhatta, mert előbb és utóbb sincs példa keresztapaságukra, minthogy pedig a vonatkozó egyházközség 1840 előtti keresztelési anyakönyveinek tartalma, meg- és hollétének körülményei nem ismertek,¹¹⁵ csak feltételezhetjük, hogy Molnár is viszonzta az akkori szomszédok gesztusait. Dávidháziával ápolt elmélyültebb kapcsolatát hipotetikusán igazolhatja, hogy 1814. május 12-én házassági tanúja volt az ágyai lelkész legkedvesebb lányának,¹¹⁶ Máriának, aki nem sokáig élvezhette Tóth Péter gyulai notáriussal összekötött életét, mert 1819. április 29-én férje városában elhunyt.¹¹⁷ Öt nappal később II. Juliánát adta össze Budai Antal kabai prédikátorral,¹¹⁸ 1824. november 21-én pedig Teréziát Kerekes Ferenc debreceni professzorral.¹¹⁹ A két pap kontaktusáról emellett pozitívan árulkodik, hogy Dávidházi egy szeniornak írt levelében megemlíti Molnárt mint két címzett közötti lehetséges közvetítőt,¹²⁰ következő alkalommal pedig személyesen vele küldi írását Debrecenbe.¹²¹ Kúthival szintén rokonszenvező viszonya lehetett, aki egyik traktuális küldetésük leírásában „Tiszt[eletes] Komámnak” hivatkozta őt,¹²² ezzel szemben Molnár mindkettőjükre „Uram” formában utal.¹²³

Kollégái közül Szilágyi Mihállyal támadt konfliktusa annak gyarmati papsága idején. 1804-ben bepanaszolta elődjét, amiért hirdetőlevél nélkül esketett meg Gyarmaton egy zerindi hívet, valamint a panaszos távollétében és megkérdezése nélkül Zerinden hajtott végre egy másik házassági ceremóniát, az ezért járó 1 rajnai Ft stólat is beszedve. A traktus megintette Szilágyit illetlen magatartásáért, és a stóla átadására kötelezte,¹²⁴ erre azonban nem került sor. Az ügyet 1805 telén újfent tárgyaló egyházmegyei gyűlés végül megváltoztatta korábbi döntését – ennek fejleményeként a gyarmati lelkész megtarthatta az ekléziáján kívül szedett esketéspénzt –, azonban mindkét fél magatartásaiban megkereste a méltatható és a felróható elemeket, némileg diplomati-

114 AML, fond 2019, reg. 2, f. 8.

115 AML, fond 2042, reg. 1.

116 AML, fond 2019, reg. 2, f. 83.

117 AML, fond 2019, reg. 2, f. 58.

118 AML, fond 2019, reg. 2, f. 61.

119 AML, fond 2019, reg. 2, f. 66.

120 TtREL, I.29.i.209. Dávidházi János esperesnek írt levele a Kiss P[ista] János szította feszültségről. 1817.I.7.

121 TtREL, I.29.i.209. Dávidházi János esperesnek írt levele a Kiss P[ista] János elleni vádakról. 1817.I.19.

122 BML, fond 145, inv. 279, dos. 10/1829, f. 64.

123 TtREL, I.29.i.209. N[agy]Zeréndi Pred[iká]tor T[iszteletes] Molnár János Úr, azon esetre, ha T[iszteletes] Kúti Lajos Úr Gyulánn nem maradhatna, a' helyébe való rendeltetését kéri. 1817.III.19.

124 TtREL, I.29.a.2. 1804.III. 179.

kusan. Álláspontja szerint Szilágyi nem önként, hanem „hogy a' F[ekete] Gyarmathi Nász Népe, a' nagy sáros utban el-ne-setétedjen” ejtette meg a lakhelyük szerint vegyes párok egyházjogilag csorbát szenvedő összeadását, mert zerindi lelkésztestvérsége egyház-községén kívül tartózkodott, az napi hazatérésére felesége szerint nem lehetett számítani. Molnár dicséretben részesült, amiért a felsőbb szabályoknak eleget tenni kívánt, de megintetett, hogy „a' sok szükségtelen excursiókat el-távoztassa” (ebből fakadt a testimoniális hiánya is), míg kollégája azt a tanácsot kapta, hogy „ezután, mikor a' Publicumnak ír, pennáját jobban meg-vakarja, a' vagdáló és sértő szokat el-távoztassa”, emellett 6-6 rajnai Ft vizsgálati díjat is fizetniük kellett. Ez és a kirekesztés kilátásba helyezése mögött a döntéshozók azon reménye állhatott, hogy a két szomszéd prédikátor végleg felhagy a káros versengéssel.¹²⁵ Ez a későbbiekben valóban bekövetkezhetett, ugyanis Szilágyit 1815-ben már vadászhiívei is el akarták távolítani, a panaszok kivizsgálásán résztvevő és a jelentést készítő Molnár azonban „akárkitől is helybe hagyást érdemlőknek” írta le egykori haragosa lelki gyakorlatát.¹²⁶

Szilágyi, Ecsedy és Kúthi példáját látva arra juthatunk, hogy Molnár János lelkési keresztkomáinak kiválasztódásában, illetve a kollegiális ellentétek kiéleződésében Feketegyarmat közelsége kulcsszereppel bírt, hiszen a fentiek csak e minőségükben kerültek a zerindi pappal ilyen viszonyba. Ez arra utal, hogy Molnár emberi kapcsolataiban – bár sokszor sokfelé járt – döntő jelentősége volt a földrajzi távolság kicsinységének, ezért Ecsedyvel látszólag futó kontaktusa volt, a stólaügy után pedig Szilágyival is csupán egy alkalommal akadt teendője, jöllehet egyikük eklézsiája sem volt számottevően messze. A szintén szomszédos Ant és Tamásda lelkészeivel való viszonya talán az 1821-ig tartó traktuális különállás okán sem dokumentálható.

A legátusi szolgálat alkalmat jelentett a legátusnak és a fogadó gyülekezetnek, lelképáztornak egyaránt, hiszen előbbi esetleges szolgálati helyet, utóbbiak potenciális „szolgát” és szolgatársat ismerhettek meg. Molnár alatt olyan követek fordultak meg Nagyzerinden, akik később traktuális kollégaként tisztelhettek őt, mint Tar János (1798. pünkösöd),¹²⁷ aki 1808-ban pályázott is üresedni látszó állására,¹²⁸ Szirbik Miklós (1800. húsvét) és Nagy Sebestyén (1799. karácsony), a majdani rektorok közül Tárkányi Péter (1810. húsvét),¹²⁹ Kardos Imre (1813. húsvét) és Mózes Mihály (1827. karácsony),¹³⁰ a szomszéd lelkészfiak közül Dávidházi Sámuel (1809. húsvét),¹³¹ Lajos (1812. és 1813. húsvét) és László (1818. húsvét és karácsony), illetve Némethi Farkas (1828. húsvét),¹³² de itt végzett ünnepi szolgálatot Kerekes Ferenc (1806. húsvét)¹³³

125 TtREL, I.29.a.2. 1805.II. 184–186. Az esetről röviden: Bíró: A nagyzerindi református egyházfejelem, 79.

126 TtREL, I.29.i.209. Jelentés a vadászhiívekről. D.n.

127 Nagyzerinden szolgált legátusok névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/534/>

128 TtREL, I.29.a.2. 1808.II. 222.

129 Nagyzerinden szolgált legátusok névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/534/>

130 TtREL, II.11.h.2.

131 Nagyzerinden szolgált legátusok névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/534/>

132 TtREL, II.11.h.2.

133 Nagyzerinden szolgált legátusok névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/534/>

és Hajnal Ábel (1824. karácsony)¹³⁴ békési lelkész-esperes¹³⁵ is. (Az 1819 húsvétján itt járó Szilágyi József a hasonnevű dobozi, korábban gyarmati pap fiával lehet azonos.)¹³⁶

Nincsenek ismereteink arra vonatkozóan, hogy más egyházak környékbeli képviselőivel milyen kapcsolatot tartott fenn. A világi főgondnok 1802-ben írt körlevele arra utasította a lelképásztorokat, hogy a protestáns helységekben végzett lélekszámfelmérést a feletteseik számára elkérő plébánosokkal közöljék, hogy csak püspököknek tartoznak azt bemutatni.¹³⁷ A maroknyi nagyzerindi római katolikus Kisjenő fiáját képezte,¹³⁸ és csak a közeli városokban (Gyula, Nagyszalonta, Sarkad) volt ilyen gyülekezet. Hasonlóan homályos a helyzet az ortodox eklézsiaszomszédok (pl. Kisjenő, Szintye, Tamásda) vonatkozásában. A matrikulában óhitű személlyel kötött házasságot csak elvértve találunk¹³⁹ (katolikussal pedig semmis lett volna),¹⁴⁰ ami egyfelől hűen tükrözi a tanulmány elején ecsetelt állapotot, másrészt arra utal, hogy a helyi nem reformátusok egy felekezetüknek megfelelő közeli egyházközséghez tartoztak, annak hitéleti alkalmain vettek részt,¹⁴¹ esetleg idővel oda is telepedtek át.

A szűkebb lelkészi szolgálat – hitélet és példamutatás

A közösség demográfiai adatainak legbeszédesebb bázisa az anyakönyvek csoportja. Molnár János idején 2068 fő nyert keresztséget, 1778-at temettek el (kérdéses, hogy ebből hányat végeztek a rektorok), illetve 400 esketésre és 83 hirdetőlevél kiadására került sor. Ezen belül megkeresztelte 12 gyermekét, 4 unokáját és Osváth Imre esperest, megeskette bátyja özvegyét és két lányát, eltemette fivérét, két fiát és egy unokáját, összesen két jegyzőt (2. ábra).

Év	Keresztelés (komaság)	Esketés és hirdetőlevél	Temetés	Év	Keresztelés (komaság)	Esketés és hirdetőlevél	Temetés
1798	25/45 (1)	8/12 / 5	12/19	1814	60 (1)	8 / -	34
1799	68 (3)	10 / 1	9	1815	59 (1)	9 / 5	39
1800	62 (2)	15 / 3	13	1816	62 (2)	2 / -	43

134 TtREL, II.11.h.2.

135 ZOVÁNYI Jenő: Békés-bánati ref. egyházmegye, in LADÁNYI Sándor (szerk.): *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977, 61–62.

136 TtREL, II.11.h.2.; Rácz: i. m., 277.

137 NRE, b.1. 1802.III.5. 2.

138 Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis pro anno MDCCCXIII. 37–38., URL: <http://szeged-csanad.hu/leveltar/sematizmus-1813/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

139 AML, fond 2081, reg. 2, p. 117–164.

140 NRE, c.1. 3.

141 Erre utal Bóra Mihály katolikus helyi ispán '48-as honvéd fiaiak zerindi születése is, melyek nem szerepelnek a helyi anyakönyvben. BONA Gábor: *Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban*, Budapest, Heraldika, 1998, 202–203.

Év	Keresztelés (komaság)	Esketés és hirdetőlevél	Teme- tés	Év	Keresztelés (komaság)	Esketés és hirdetőlevél	Teme- tés
1801	58 (3)	4 / 1	26	1817	38 (0)	10 / 2	64
1802	53 (0)	10 / 4	11	1818	50 (0)	10 / 3	33
1803	65 (2)	24 / -	21	1819	68 (2)	24 / 5	40
1804	65 (4)	13 / 5	36	1820	79 (1)	10 / 3	23
1805	62 (0)	9 / 3	40	1821	55 (2)	11 / 2	24
1806	58 (0)	6 / 6	23	1822	68 (0)	30 / 4	49
1807	73 (2)	14 / 2	44	1823	74 (2)	16 / 1	36
1808	64 (1)	20 / 3	36	1824	77 (2)	14 / 2	39
1809	70 (1)	1 / -	26?	1825	70 (0)	10 / 3	53
1810	62 (0)	17 / 1	33	1826	77 (0)	19 / 3	26
1811	74 (1)	12 / 3	43	1827	74 (2)	11 / 2	44
1812	72 (1)	19 / 4	159	1828	72 (0)	11 / 2	38
1813	89 (2)	12 / 1	29	1829	66/68 (0)	11 / 4	34/36

2. Molnár János stoláris szolgálatai Nagyzerinden

(AML, fond 2081, reg. 2. p. 29–86, 121–148, 165–167.; fond 2086, reg. 7, p. 2–79.; MÁRKI 1895, 207.; BÍRÓ 2025, 25–31.)

Papi működésének számos aspektusáról árulkodnak a vizitációs feljegyzések is. Őt és családját hivatalosan is elfogadta a közösség, hallgatósága rendszeresen részt vett a sákramentumok fölvetelésében,¹⁴² személyét a vizitátorok szorgalmasnak ítélték¹⁴³ (maga írta prédikációit is),¹⁴⁴ egyes vizsgálendő elemek mégis felemásnak találtattak. A prédikátort időben kifizette a gyülekezet, a rektornak azonban kocsit kellett bérelnie a neki járó természetbeni szolgáltatások behajtására, ami a látogatók szerint embertelen és felesleges gyakorlatnak minősült,¹⁴⁵ megoldásképpen az eljárókra bízta a tanítói bér beszédését. A lelkész ugyan kielégítően vezette a matrikulát, a királyi rendeletekkel és a kánoni szabályokkal is általában napirenden volt, utóbbiakat a vizitáció 1803-ban gyalázatos állapotban találta, ami megfeddést vont maga után,¹⁴⁶ a megfelelő iratok

142 TtREL, I.29.h.1. 1799.V.8. 82.

143 TtREL, I.29.h.1. 1800.XI.4. 50.

144 Ez egyáltalán nem volt magától értetődő jelenség, hiszen számos korabeli hitszónok a saját munkájaként tüntette fel és adta elő a mások írásaiból átemelt részeket. HEGYI Ádám: „... hogy a maga munkája helyett a másét mondotta el...” A református gyülekezet plágiumvitája Hódmezővásárhelyen a XVIII. század végén, *FONS-Forráskutatás és Történeti Segédtudományok*, XXI. évfolyam, 2014/4, 35–63, 37–39.

145 HEGYI: *Összeírások és egyházlátogatások*, 352.

146 TtREL, I.29.h.1. 1803.XI.26. 189.

beszerzésére tett ígéretei pedig 1804-ig beteljesületlenül maradtak.¹⁴⁷ Kezdetben szintén elmarasztalásra adott okot, hogy a két nem diáksága nem volt elkülönítve,¹⁴⁸ ezért 1801-ben önálló leányiskolát hoztak létre, a preceptor lakhatásának körülményeiben azonban még számos kivetnivaló akadt.¹⁴⁹ Az egyházi fenyíték gyakorlására gazdagon találunk példát, bár a látogatók elvétele ennek hiányáról is megbizonyosodhattak.¹⁵⁰

Molnár legtöbb bonyodalma az exkurzusokból származott. 1802-ben hívei azzal a feltétellel marasztották, hogy többet lesz jelen a templomban.¹⁵¹ 1803-ban a vizitátorok előtt egy keresztleletlenül elhunyt gyermek esete miatt kénytelen volt elismerni, hogy a múlt évben négyszer hagyta el ekléziáját gazdasági okokból.¹⁵² Az 1804-es stólabotrány szintén Molnár hosszabb időt átfogó távollétére mutat, Czapfalvi János 1810-es panaszlevele pedig másfél hetes átányi kitérőt említ.¹⁵³ A kor lelkészétől elvárták, hogy parókiáját huzamosabban ne hagyja el (különösen magánügyben), és az általa folytatott gazdasági tevékenységet is nemkívánatosnak ítélte a közvélemény, mégsem volt egyedülálló az ideális református papi teendők halmazán kívül eső foglalkozás. Ezt erősíti meg Molnár szűkebb pártfogói környezete is: Ecsedy Gábor tanyát építtetett,¹⁵⁴ Dávidházi János már hódmezővásárhelyi tanári éve alatt is intenzíven foglalkozott termény- és állat-, majd könyvkereskedéssel,¹⁵⁵ Kúthi Lajos szintén vásárokra járt – a gyulaiak panaszai szerint ez az ő esetében is a lelki gyakorlat rovására ment –, emellett italt mért és disznót tartott parókiáján.¹⁵⁶ A mindemiatt egyházi és laikus körben elszenvedhető presztízvesztés mértéke számos tényezőtől kifolyólag nem volt azonos, mert míg Kúthi utóbbiak forrongása miatt került az egyházmegyei figyelem centrumába, és kényszerült végül távozásra, Molnárt inkább előbbiek bírálták, mégsem okoztak törést a pályáján (a traktuális gyűléseket nagyobb horderejű fegyelmi ügyek is terheltek).¹⁵⁷

147 TtREL, I.29.h.1. 1804.X.30. 212.

148 TtREL, I.29.h.1. 1799.V.8. 83.

149 TtREL, I.29.h.1. 1804.X.30. 212.

150 1801-ben lesújtó képet alkottak a nagyzerindi férfiak erkölcséről, Molnár utolsó évében pedig úgy látták, hogy az egyházfegyelem „nem a’ legjobb karba van”. Bíró: A nagyzerindi református egyházfegyelem, 81.; BML, fond 145, inv. 279, dos. 11/1830, f. 69.

151 TtREL, I.29.h.1. 1802.XI.15. 168.

152 TtREL, I.29.h.1. 1803.XI.26. 189. Meglehet, hogy egy ilyen kimaradás miatt került sor két nagyzerindi kisdéd Bélzerinden történő szükségzerű („in Casum n[e]cessit”) megkeresztelésére 1803 októberében. AML, fond 2089, reg. 1, f. 14. [Keresztelések] Ugyanezekben az években a közeli Tamásdán és Ágyán is akadt elvétele egy-két olyan gyermek, akinek szüleit nagyzerindi lakosként jegyezték be a keresztelési anyakönyvbe. BML, fond 32, inv. 87, reg. 1237, f. 13–14.; AML, fond 2019, reg. 2, f.10.

153 TtREL, I.29.i.209. Czapfalvi János volt nagyzerindi rektor panaszlevele Gyarmati Ferenc békési espereshez. 1810.X.20. Mivel ez túl messze volt ahhoz, hogy ott érdemben gazdálkodhasson, feltehetően családi vagy egyéb személyes okokból ment oda.

154 Kósa László: *A gyulai református egyház története*, Gyula, Békés Megyei Levéltár, *Gyulai Füzetek* 7, 1994, 85.

155 SZÁSZ: Egy több évszázados református „ároni ház”, 9.

156 SZÁSZ: A református lelkész és gyülekezete, 181.

157 HEGYI Ádám: „...azt közönséges helyen fel olvasni éppen nem tanácsos...” *Az olvasás és a vallásellenesség kapcsolatai a Békési Református Egyházmegyében 1781 és 1821 között*, Debrecen, Tiszántúli Refor-

Tanítóitól egyébként 1811-től elvárta, hogy jelentsék neki, ha „[h]ázaiktól távol lenni akarmennyi ideig is kívánnának”.¹⁵⁸

Szintén figyelmet igényelnek a prédikátori erkölcsök. E téren hívei és (talán előbbiek információira alapozva) látogatói felhőtlen képet vetítenek Molnárról, míg más források ennek ellenkezőjére is utalnak. Czapfalvi János panaszlevele egy olyan egyházkerületi passzust idéz, amely tiltja a lakosoknak a rektorral iskolai munkája során folytatott ivászatát és kicsapongását; mindezt – kissé körülményesen – a lelkész és a bíró személyével hozva összefüggésbe.¹⁵⁹ A Molnár halála után a lelkipásztorokban válogató, és a helyi akarat ellenére kirendelt fővel elégedetlen előjárói csoportnak Bor István esperes azt a megjegyzést tette, hogy „azt gondolyák kendtek hogy olyan papot kapnak mint a' kit a' Kortsmába fogadtak, 's a' kívül karikába ültek inni”, holott a zerindiek szerint „az a' Bóldog emlékezetű Tiszteletes Férjfiú példája volt a' Józanság-nak, és a' Jó Erkölcsöknek”.¹⁶⁰ Az ingázóhoz hasonlóan az italozó lelkész jelensége sem volt elszigeteltnek nevezhető,¹⁶¹ mivel azonban az erre utaló jeleket nem tartalmazó hivatalos nyilvántartások és a velük ellentétes esperesi kinyilatkoztatás(t a püspökségnek megemlítő előjárói instancia) nyilvánvaló hitelességi viszályban van egymással, Molnár lappangó alkoholizmusának hipotézise a félreértés és rosszindulatú túlzás, illetve a prédikátorhoz lojális hívek általi takargatás, tudomásul nem vétel eseteinek skáláján bárhol elhelyezhető. Lelkészsége második felében már mindenestre nem találunk rá panaszt – tanítását, erkölcsét tetszőként tartották számon¹⁶² –, és az őt körülvevő tanítókkal is egyre kevésbé merültek fel problémák, ily módon a Szalontai Egyházmegye egy dicséretes működésű lelkiatyaként ismerhette.¹⁶³

Szent beszédeiből ugyan közvetlenül egyet sem ismerünk (a traktus csak 1805-ben írta elő az új lelkipásztorok igehirdetési szövegeinek esperes számára való megküldését),¹⁶⁴ sokat méríthetünk Zágonyi István rektor ágendás kötetéből,¹⁶⁵ kinek lelkészhelyettesítő munkája már szóba került. A könyvben a kor néhány homiletikai normája tükröződik¹⁶⁶ a különféle halotti (közönséges, szerencsétlenség, gyermekszülés, öregkor) és keresztelési (közönséges, idétlen) formulák megjelenésében, de esketésre, illetve templomi és házi úrvacsora-szolgálatra írt szöveget is tartalmaz. Mivel csak egy 1827. július 2-i dátum szerepel benne, nem állapítható meg bizonyosan az egyes szertartás-szövegek lejegyzésének időpontja,¹⁶⁷ viszont nem kizárt, hogy a szerző későbbi káplán-

mátus Egyházkerületi Gyűjtemények, 2018, 118–119, 123, 149.

158 NRE, b.1. 1811.XII.17.

159 TtREL, I.29.i.209. Czapfalvi János volt nagyzerindi rektor panaszlevele Gyarmati Ferenc békési espereshez. 1810.X.20.

160 TtREL, I.1.b.85. 1920. 3.

161 HEGYI: „...azt közönséges helyen fel olvasni...”, 116–176.

162 TtREL, I.29.h.1. 1816.XII.2. 276.; 1818.IX.14. 321.; 1819.X.27. 339.

163 TTREL, I.1.s.22. 55, 65, 69.

164 TtREL, I.29.a.2. 1805.II. 188.

165 Kéziratos istentiszteleti rendtartás, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/544/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

166 SZETEY Szabolcs: A textuáriumok jelentősége magyar protestáns homiletikatörténeti szempontból, in Szávay László (szerk.): „*Vidimus enim stellam eius...*”, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011, 460–472.

167 Kéziratos istentiszteleti rendtartás, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/544/>

ságai során is hasznát tudta venni. Minthogy Zágonyi korábban is számos gyülekezet tanítójaként szolgált,¹⁶⁸ feltehető, hogy eredetileg nem készült papnak, és csak Molnár egészségi állapota miatt volt kénytelen vállalni a lelkeszi feladatokat. Ebből kifolyólag számolni kell azzal, hogy a rektor kézikönyvét a prédikátor hatása alatt írta, vagyis az egyes liturgiák lebonyolításának tartalmi-technikai mikéntjét részben vagy egészen Molnártól sajátította el.

Építőmunka, szeretetszolgálat és gazdálkodás

Egy gyülekezet anyagi helyzetét, esetleges gyarapodását jól jelzi annak kölcsönzési gyakorlata. Az 1801-es számadáskor a nagyzerindi egyház bevételei egyharmadát többek között az előző gondnok és négy egyházfi (egyikük még Szilágyi Mihály idején volt hivatalban) restanciái tették ki.¹⁶⁹ 1813-ra a kintlévőség aránya már meghaladta a teljes summa felét, a legtöbb hitelt Osváth György és id. Adorján Ferenc helyi tisztviselő, illetve Egyed Gábor szolgabíró (500 rajnai Ft-os tartozása messze túllépte az 1801-es összértéket) vette fel, de Molnár is folyamodott ilyen lépéshez.¹⁷⁰ Az egyházközség építőanyaga alkalmanként szintén kölcsön tárgyát képezte.¹⁷¹

Működése alatt humanitárius jellegű presbiteri rendelkezések is születtek. Támogatták az erdőhegyi (1811)¹⁷² és a pesti templomépítést (1818),¹⁷³ 25 rajnai Ft-tal járultak a Debreceni Kollégium akadémiai tagozatának építési költségeihez („ha építeni látják akkor többre is ígérk magokat”, 1810),¹⁷⁴ az ott „szükölködő Deák Iffjaknak” pénzt és búzát gyűjtöttek (1800,¹⁷⁵ 1802,¹⁷⁶ 1811,¹⁷⁷ 1815),¹⁷⁸ a Pápai Kollégiumot traktuális szinten messze kima-

168 A Szentesi Refor. Ekklesia Históriajának folytatása 1801dik Esztendőől fogva 1825ig mellybenn ennek Állapotja, nevezetesebb Tagjainak Életek, emlékezetet érdemlő Dolgai, Változásai, összeszedetve előadódnak. Prédikátor Kis Bálint által, II. kötet. URL: <https://www.szentesinfo.hu/cd/ekklezia/oldal2/ekl2.htm> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; BML, fond 32, inv. 87, reg. 57, f. 9.

169 BML, fond 145, inv. 279, dos. 1/1773–1807, f. 148.; Nagyzerendi kurátorok és egyházfik névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/531/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

170 BML, fond 145, inv. 279, dos. 2/1807–1821, f. 78. A lelkész „bankári” működése a református egyház általános jelensége volt. Tóth Levente: László Gergely (1798–1882). Vázlat egy 19. századi székelyföldi lelkész hétköznapijairól, in KOLUMBÁN Vilmos József (szerk.): *A „recepta religiók” évszázadai Erdélyben, Egyháztörténeti tanulmányok*, Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet, *Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek* 25, 2019, 229–246, 237.

171 Elfordult, hogy valaki „hir nélkül” hordott el a templomépítésre szánt téglából, pl. Ács Mihály a következő év tavaszáig tartozott visszaadni az elvitt mennyiséget. NRE, b.1. 1806.XI.17.

172 NRE, b.1. 1811.XII.21.

173 TtREL, I.29.m.4. Nagyzerind adománya a pesti református templom építésére. 1818.III.11.

174 NRE, b.1. 1810.VII.5.

175 BML, fond 145, inv. 279, dos. 1/1773–1807, f. 147.

176 Egyháztagok névsora Gyulaváriban, Erdőhegyen és Nagyzerenden, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/577/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

177 NRE, b.1. 1811.XII.21.

178 Árulkodó lehet, hogy ekkor folyamodtak új, kifejezetten énekelni tudó iskolamesterért is. NRE, b.1. 1815.I.30.

gasló adománnyal gazdagították (1822),¹⁷⁹ de Molnár egykori iskolája (1818),¹⁸⁰ továbbá a váci siketnéma-intézet is részesült a jótéteményekből (1823).¹⁸¹ A közösség lelkésze iránti szimpátiáját tükrözheti,¹⁸² hogy az esperesség lelkészözvegyekre és árvákra vonatkozó kasszáját évente átlagosan 11 rajnai Ft-tal gyarapította, mellyel többnyire a nagyszalontai élmezőny felé tendált, legszerencsésebb esetben negyedikként szerepelt a jóval kedvezőbb anyagi potenciállal rendelkező Szalonta, Sarkad és Körösnagyharsány után (1824), a vármegyében általában Kispereg, ritkábban Erdőhegy és Ágya előzte meg. Az egyes református eklézsiákat segítő recurrensi kasszákat illetően Zerind aránylag még nagyvonalúbbnak mutatkozott: 1823-ban Szalonta és Sarkad, 1829-ben Szalonta és Komádi mögött a harmadik helyre kapaszkodott fel, vármegyéjében általában a legadakozóbb gyülekezetnek bizonyult (3. ábra).¹⁸³ Az eklézsia szegényeit a közös kasszából segítette,¹⁸⁴ akár bakancsot is készítve nekik.¹⁸⁵ Mindemellett figyelemre méltó, hogy az idegen búzavásárlókkal szemben kedvezőtlenebb árakat támasztott vagy elzárkózott tőlük,¹⁸⁶ tiltotta az „alamisnára méltó voltokat” bizonyítani nem tudó koldusok javára történő adományozást,¹⁸⁷ 1826-tól pedig az eklézsiái szárazmalom jövedelméből sem lehetett hitelezni.¹⁸⁸

Év	Karitatív kassza		Recurrens kassza		Év	Karitatív kassza		Recurrens kassza	
	Összeg	Rang-sor	Összeg	Rang-sor		Összeg	Rang-sor	Összeg	Rang-sor
1822	14rf/54k	8.	-	utolsó	1826	10rf/49k	11.	1rf/18k	13.
1823	11rf/5k	5.	4rf/49k	3.	1827	14rf/57k	5.	1rf/37k	12.
1824	17rf/58k	4.	2rf/48k	5.	1828	9rf/15k	14.	2rf/53k	5.
1825	11rf/39k	9.	1rf/51k	6.	1829	10rf/36k	8.	3rf/10k	3.

3. A nagyzerindi egyházközség adományai a Nagyszalontai Egyházmegyéhez tartozás időszakában 1822–1829

(BML, fond 145, inv. 279, dos. 3/1822, f. 127.; TtREL, I.1.s.22. 3–51.)

179 17 Ft 58 krajcár. BML, fond 145, inv. 279, dos. 3/1822, f. 127.

180 Beszédes, hogy a Patakra szánt egyházmegyei pénz majdnem egyötöde (30 Ft 11 krajcár) Zerindről folyt be, többet csak Szentes adott, habár négy nagyobb város nem is szerepel a listán. TtREL, I.29.m.4. A' Békési Egyházi vidékbeli Ekléziák, a' S[áros] Pataki Ref[ormátus] Collégium számára, ily rendel adakoztak. 1818.VII.20.

181 BML, fond 145, inv. 279, dos. 3/1823, f. 78.

182 Hasonló következtetésekre jutott az ágensi kassza kimutatásait a Tiszáninneni Egyházkerületben vizsgáló Ugrai János is. UGRAI János: Egy lelkész ballépése járvány idején. Gaál István esete és a levonható egyházi társadalomtörténeti tanulságok, in BÁRTH (szerk.): *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben*, 96–109, 102–106.

183 Az összegek rajnai Ft-ban és krajcárban kifejezve. A * a vármegyei elsőséget jelöli. A traktusnak ekkor 37–40 gyülekezete volt.

184 HEGYI: *Összetűrésok*, 371.

185 NRE, b.1. 1815.XI.15.

186 NRE, b.1. 1812.II.10.

187 NRE, b.1. 1815.XI.15.

188 NRE, b.2. 1826.XI. 27. 2.

A faluban több intézmény is fejlődésen, változáson ment keresztül. Miután az 1799-es egyházlátogatás a parókiát és az iskolát elégtelen állapotúnak ítélte meg,¹⁸⁹ majd 1800-ban részletesen is kitért hiányosságaikra,¹⁹⁰ 1802-ben presbitériumi határozat született a paplak felújításáról,¹⁹¹ de ez hosszú távon nem bizonyult elégségesnek, mert 1807-ben már alapkötetételt és oly meghagyást említ a protokollum, hogy az építkezés „egy átalálában végeig munkába légyen”.¹⁹² 1803-ban két nagyobb harangot öntöttek,¹⁹³ és rövidesen sor került a templom felújítására¹⁹⁴ (keleti kitoldás, kőből újraépített folyosók) is, melyre a hívek 1815–1823 között összesen 788 Ft 24 krajcárt adományoztak, az egyházmegyéből 108 Ft 41 krajcár érkezett be.¹⁹⁵ A folyami malmok királyi rendeletből fakadó 1816. évi felszámolása miatt kieső hozam pótlására a zerindi egyház szárazmalmot épített, amely 1826-ra készült el, ekkor az ágybért is ünnepélyesen le-szállították.¹⁹⁶ Molnárhoz fűződik továbbá egy új temető felszentelése is: I. Gábor nevű fiát 1813. július 19-én utolsóként helyezte örök nyugalomra az „ócska” temetőben, míg a soron következő elhunytól már új sírkertben búcsúzhattak szerettei.¹⁹⁷ A különböző építkezések és avatások mellett az eklézsia több klenódiummal (1805: arannyal varrott fehér keszkenő; 1824: lapos cíntál) is gazdagodott, jöllehet az arannyal futtatott veres réztalpas pohár (1799) elkészíttetését egy régebbi ezüstaljú (1719) eladása fedezte.¹⁹⁸

Tevékenysége mellett Molnár nem mulasztotta el szemmel tartani saját anyagi érdekeit sem. Jövedelmét¹⁹⁹ és az ágybért igyekezett a mindenkori gazdasági helyzethez igazítani,²⁰⁰ a neki járó szolgáltatások (pl. búza, só, fa, faggyú) teljesítését presbitériumi határozatok biztosították,²⁰¹ részletes leltárt vezetett az egyházközség javairól,²⁰² következetesen figyelemmel kísérte és – olykor a regionális vásárok közeledésére tekintettel – behajtotta az egyház letétbe és hitelbe adott pénzét,²⁰³ számonkérte az egyházfikat,²⁰⁴ gondnokokat és malombírákat, az eklézsiát valamilyen módon megkárosító szemé-

189 TtREL, I.29.h.1. 1799.V.8. 82.

190 HEGYI: *Összeírások*, 352.

191 NRE, b.1. 1802.XI.5.

192 NRE, b.1. 1807.IV.20. Még abban az évben elkészült. BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 169.

193 BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 167.

194 NRE, b.1. 1810.VIII.5, 1814.III.12, 1815.V.15. A templomfedél megjavítása az „elrontott” vízimalom okozta nagy veszteség miatt a traktus pénzbeli segítségével valósult meg. TtREL, I.29.i.209. A N[agy]Zerendi Eklézsia kérése a Templomjok reparatiójára nézve. 1819.II.22.; I.29.a.2. 1819.II. 346–347.

195 Az építésről bővebben: BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 168.

196 BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 163.

197 AML, fond 2086, reg. 7, p. 24–25.

198 BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 168–169.

199 NRE, b.1. 1812.II.10.

200 NRE, b.1. 1817.V.27.

201 NRE, b.1. 1802.XI.5, 1819.XI.26.

202 Bár a belső személyek javadalmazásának körülményeiről más források is számot adnak, a gyülekezet kincset érő tárgyi emlékeinek ismeretét ennek az összeírásnak köszönhetjük. AML, fond 2081, reg. 2, p. 5–6.

203 NRE, b.1. 1815.XI.15. Ez arra utalhat, hogy lelkészkomáihoz hasonlóan ő is piacolt.

204 NRE, b.1. 1817.XI.10–11.

lyeket pedig a veszteség kiegyenlítésére kötelezte.²⁰⁵ Mindezek kellő előrelátást, bizonyos ökonomiai hozzáértést feltételeznek a pap, de legalábbis az egyházközség vezetése részéről. A stóladíj követelése Szilágyi Mihálytól presztízsszempontból is fontos lehetett számára, mivel nem hagyhatta, hogy gyülekezetét idegen prédikátor lássa el. Amikor pedig az előjárók a lelkési konvenció csökkentését kérték az 1814. évi rossz termés miatt, az egyházmegyei közgyűlés jóindulatára is számíthatott, mert az a folyamodványt mint kánonba ütközőt elutasította.²⁰⁶

1817-ből érdekes gazdasági-néprajzi jelentőségű esetnek lehetünk tanúi. A köznép a külső előjárókon keresztül abbéli sérelmével fordult az egyháztanácshoz, hogy az eklézsia malmában termelt búzából már nem különítenek el kenyeret úrvacsorára, holott a testület 1777-es felajánlása előírja azt. Molnár János nagyzerindi szolgálatának olyan pillanata ez, amely a presbitérium kényszerűen új, fájlalt gyakorlata magát a pásztor is szembeállítja az elődök, a közösség hagyományával. Ezt felismerve a végzés a fentiek szellemében, de a belső személyeket is mentve fogalmaz: „Ámbátor a' vizi malom el romlott, az uralkodó szükség és drágaság is nyomja a' Helységet, de mivel az régi Atyáink felajánlása Isten ditsósságára volt rendelve azt a' fiak ne huzzák el: tehát ezen régi törvényes és szent szokást ezután is meg kelletik a' maga erejében és szokásában szentül tartani, úgy hogy az ellen többé senki semmi ki fogást venni ne is igyekezzen, annyival is inkább, hogy a' Belső személyeknek ki adatni szokott communióbeli kenyerek nem ajándékba, hanem az Ekklesiába meg fordulni szokott vendégék számára való aján-lások”.²⁰⁷

Egyházmegyei küldötti tevékenység (1812–1829)

Egy deputátusi feladattal történő kirendelés az érintett személy bizonyos fokú megbízhatóságát feltételezi, ami a békési traktus vezetői részéről idővel Molnár irányába is kialakult. Első ízben 1812-ben vett részt Dávidházi János assessor oldalán a fekete-gyarmati egyházközség megkárosításával vádolt Hégyel János bíró és gondnok ügyének kivizsgálásában,²⁰⁸ ami a különbség 1815-ös kiigazításáig folyamatosan napirenden volt.²⁰⁹ 1815-ben a vadászai (Szilágyi Mihály nevetséges istentiszteletei, felesége szegények iránti szívtelensége, éjjeli multság a parókián),²¹⁰ 1817-ben a gyoroki (Komáromi József részegessége és tartozásai),²¹¹ 1819-ben a bélzerindi (Szilva Gergelyné botrányos

205 A mácsai és kurticsi erdőből szállítottott fa egy részét néhány gazda beszolgáltatás helyett eltűzelte. NRE, b.1. 1819.III.10. A presbitérium karácsonyig adott haladékokat a fatartozások rendezésére: „a' ki bé nem szállítja a' terminusra, és a' belső személyek pénzen kéntelenítettnek fát venni, a' restans Lakos annyiba fog exeqtaltatni, a' mennyibe a' fát vásárolni fogják”. NRE, b.1. 1819.XI.26.

206 TtREL, I.29.a.2. 1815. 280–281.

207 NRE, b.1. 1817.XI.10–11.

208 TtREL, I.29.a.2. 1812.II. 73–74.

209 TtREL, I.29.a.2. 1813.III. 253.; 1814.III. 261.; 1815. 275.

210 TtREL, I.29.i.209. Vadászai érvek Szilágyi Mihály lelkész elbocsátása mellett. 1815.II.26.

211 TtREL, I.29.i.209. Gyoroki panaszok Komáromi József paphoz méltatlan viselkedéséről. D.n.; Jelentés a gyoroki lelkészügy kompromisszumos megoldásáról. 1817.V.11.

élete)²¹² és 1820-ban a pankotai eklézsia lelkész elleni panaszait (Bakos Mihály hivatásbeli hibái) mentek kinyomozni.²¹³ 1821-ben Szilágyi József dobozi lelkész-ülnökkel kísérelte meg a békésszentandrásiak jóindulatába ajánlani az egyházi életbe visszatérni óhajtó Tar Jánost, akit a gyülekezet végül nem fogadott el.²¹⁴ Ugyanebben az évben a borossebesi, gyoroki és pankotai egyházak látogatását ejtette meg Dávidházzal.²¹⁵ 1818-ban szomszéd lelkészként az ágyai és a gyarmati tanítók működését ellenőrizte.²¹⁶

Míg addigi kollégái közül Dávidházi kijelölt, Kúthi Lajos választott tanácsbíróként már 1822-ben folytatta felsőbb szintű munkáját, Molnár a Nagyszalontai Egyházmegye létrejöttékor sem került az assessorok közé,²¹⁷ noha még áprilisban versenybe szállt a Kiss György szalontai pap halálával megüresedett traktuális jegyzői hivatalért, de csak 4 szavazatot kapott a körösnagyharsányi Tarczali Györggyel (17) szemben.²¹⁸ Újabb, Kúthival történő megyejárására legkésőbb 1824-ben került sor Tamásdán, ahol azzal a feltétellel sikerült Szentendrey Mihály marasztásában megállapodni a gyülekezettel, hogy a lelkész-házaspár nem becsteleníti többé a híveket, melyre igen hamar sor került.²¹⁹ 1829-ben részt vettek a gyoroki eklézsia felkavaró újabb ellentétek rendezésében, amit történetesen Czapfalvi János lelkész felmondása idézett elő, kinek helyére Szentendrey pályázott.²²⁰

Mivel Molnár sosem volt tanácsbíró, a beszámolókat is csak „másik küldöttként”, társai neve alatt írta alá, noha olykor ő is vetette papírra azokat. Ez arra enged következtetni, hogy

212 TtREL, I.29.i.209. Jelentés a bélzerindi lelkészné magános megdorgálásáról. 1819.III.19. Szász Lajos téved, amikor a fenti ügy apropóját, az egyházmegye elé terjesztett gyülekezeti panaszt a nagyzerindi egyházközségnek (ezáltal a botrányos életvitelt az ő lelkészének) tulajdonítja, ugyanis az a bélzerindiek előterjesztése és a Szilva házaspár van megnevezve benne, míg Molnár neve ki-küldöttként fordul elő. SZÁSZ: Egy több évszázados református „ároni ház”, 187.; TtREL, I.29.a.2. 1819.II. 344–345.

213 TtREL, I.29.a.2. 1820.III. 366.

214 TtREL, I.29.a.2. 1821.III. 383.

215 Ők hívták fel a traktus figyelmét arra, hogy Sebesen tíz éve nem járt vizitáció, valamint fényt derítettek a hivatalát jól viselő Kis János gyoroki rektor emberi hibáira. TtREL, I.29.a.2. 1821.III. 390.; HEGYI: „...azt közönséges helyen fel olvasni...”, 162.

216 TtREL, I.29.c.9. 1795.V.19. 430.; I.29.i.209. N[agy]Zerindről Tiszt[eletes] Molnár János Úrtól. 1818.II.7.

217 BML, fond 145, inv. 279, dos. 3/1822, f. 1–2.

218 NRE, c.1. 126–127, 130. Meglepő lehet, hogy ugyancsak 4 voksot ért el Dikó Mihály gyantai lelképásztor is, aki a bihari traktusban 1802-től viselt egyházi ülnökségét a Nagyszalontai Egyházmegyében is folytatta, míg Tarczali csak 1820-ban lett assessor. BML, fond 143, inv. 276, reg. 591a, p. 65, 262.; fond 145, inv. 279, dos. 3/1822, f. 1. Mindez azt igazolja, hogy egy prédikátor tágabb környezete (az egyes kollégák és gyülekezetek) általi megbecsültsége és népszerűsége rendkívül viszonylagos volt.

219 BML, fond 145, inv. 279, dos. 5/1824, f. 47.; dos. 6/1825, f. 16. Szentendrey kemény dorgálására az egyházmegye 1826-os nagyzerindi közgyűlésén került sor, amiért tamásdai haragosának törvénytelen ágyból született és a korábbi lelkész halála miatt a földesúr katolikus káplánjával megkereszteltetett unokáját nem volt hajlandó reformátusnak elismerni, és úgy terjesztette a gyulai plébános elé az ügyet, mintha a gyermeket katolikus apa nemzette volna. Ebből kifolyólag a plébános el akarta azt venni a családjától, és pápista neveltetésben részesíteni. BML, fond 145, inv. 279, dos. 6/1825, f. 91–92.

220 BML, fond 145, inv. 279, dos. 10/1829, f. 62–65.

a közös utak során nem volt egyenrangú keresztkomáival, amennyiben pedig alárendelődtött volna nekik, komoly konfliktus – figyelembe véve a Dávidházi család különböző eseményein ez idő tájt betöltött szerepét és Kúthi komaságra utaló szavait – aligha volt köztük.

Gyülekezetváltási kísérletei

Bár kétségkívül hosszú ideig szolgált egyhelyben, Molnár korántsem vetette el a más gyülekezetbe távozás lehetőségét. 1808-ban a traktus Dávidházi Jánossal és Kúthi Lajossal egyetemben őt is javasolta a Vésztőn megüresedő lelkészi állásra. A helyiek által előbb meghallgatni kívánt hódmezővásárhelyi Nagy Sámuel nem számítva Molnár tűnt legesélyesebbnek a jelöltek közül²²¹ – amiben annak is lehetett szerepe, hogy az egyházmegyei gyűlés azon évben Zerinden ült össze²²² –, mégsem kellett a helyére szánt Tar János debeljacsai prédikátornak a Fekete-Körös partjára jönni,²²³ mert a hívek az időközi lelkipásztor, Szondy Lajos mellett törtek lándzsát.²²⁴ 1817-ben szerény és óvatos hangnemű levélben (megemlítve, hogy a legutóbbi gyűlésen nem kívánt ezzel ellenségeskedést szítani) 19 éves erdőháti szolgálatára és Kúthi tarthatatlan gyulai helyzetére tekintettel a maga odahelyezését kérte Juhász István esperestől, de nem írt panaszra okot adó körülményről aktuális állapotával kapcsolatban.²²⁵ A válasz nem ismert, mindenesetre Molnár megmaradt zerindi szószékén, Kúthi pedig helyet cserélt a Feketegyarmaton szolgáló Ecsedy Gáborral.²²⁶ 1818-ban ismét lehetőség adódott a más eklézsiába távozásra, amikor Gyoma kereste új prédikátorát. A traktus által felajánlott három lelkész közül Molnár állt a második helyen,²²⁷ mégis az őt követő Dávidházi Sámuelre esett a választás.²²⁸ A Szabolcai Egyházmegyében már nem tudunk példát elmozdulási kísérletére.

Halála és utódlása

Molnár János élete vége felé sokat betegeskedett, emiatt nem ritkán helyettesítésre szorult.²²⁹ 1829. december 18-án hunyt el „rothasztó hidegben”, feltehetően Nagyzerinden. Tanító prédikációval búcsúztatták, s bár az őt temető lelkész(ek) személye

221 TtREL, I.29.a.2. 1808.II. 221–222.

222 TtREL, I.29.a.2. 1808.II. 217. Barta József az 1790. évi közgyűlés házigazdájaként sikeresen cserélte el Zerindet Gyulavárára. TtREL, I.29.a.2. 1790.II.11. 44.

223 TtREL, I.29.a.2. 1808.II. 221–222.

224 TtREL, I.29.i.203. A' Vésztői Ekk[ézsi]a a' maga Interim[ális] predikátorát T[iszteletes] Szondi Lajos Urat kéri rendesnek meghagyni. 1807.XII.27.

225 TtREL, I.29.i.209. N[agy]Zerendi Pred[iká]tor T[iszteletes] Molnár János Úr, azon esetre, ha T[iszteletes] Kúti Lajos Úr Gyulánn nem maradhatna, a' helyébe való rendeltetését kéri. 1817.III.19.

226 TtREL, I.29.a.2. 1817. 309.

227 TtREL, I.29.a.2. 1818.III. 321–322.

228 HARSÁNYI Pál: *A gyomai református egyház története*, Mezőtúr, Török Ignác Könyvnyomdai Műintézete, 1914, 18.

229 BML, fond 145, inv. 279, dos. 11/1830, f. 33.

nem került feljegyzésre,²³⁰ a „megye részeiből összevegyült T[udós] Papságon”²³¹ belül a vadászid. Benéts Dániel és bizonyára az özvegy és az árvák „néminemű segedelmét” magára vállaló Kúthi Lajos is elkísérte utolsó földi útjára. Bor István esperes önhibáján kívül távol maradt, hiszen az előjárók – késedelmüket „különféle terhes foglalatosságakkal” és Benéts tudósításra vonatkozó ígéretével indokolva – csak három héttel később, 1830. január 9-én jelentették neki a halálhírt, új papjuknak pedig Zágonyi Istvánt szerették volna megnyerni.²³² Bor kerülni akarta a kánonnal való ütközést, ugyanis az egyházmegyében más „alkalmas Indivídúumok” is akadtak a hivatal betöltésére, ezért Kúthit, Mile László biharugrai, Soltész János árpádi, Szondy Lajos kisperegi és Veress Ferenc sarkadi lelképásztort ajánlotta az egyházközségnek,²³³ ám a zerindiek a legációból ismert²³⁴ ifj. Benéts Dániel zsadányi káplánt kívánták „magoknak adattatni”. Válogatásuk rosszul sült el, mert a március 10–11-i közgyűlés általuk büntetésként értelmezett módon az ugrai lelkészt rendelte közéjük, „minthogy a’ Tractustól adatott Jussal nem éltek”.²³⁵ Sérelmüket 13-án az esperesnek,²³⁶ 17-én pedig már a püspökségi konzisztóriumnak igyekeztek levélben tolmácsolni, melyek tartalmukban (a jelölt kilétéhez való ragaszkodás kapcsán) is eltértek egymástól. Bortól az ifjabb Benéts vagy legalább egy új, fiatal pap kirendelését kérték, ezzel szemben az egyházkerület irányában kijelentették, hogy csak Benéts személyében hajlandók megállapodni, és bár Mile ellen semmilyen vádat nem kívánnak felhozni, „eránta különféle helyekről nyert értesítésük miatt közönségesen idegenkednek”.²³⁷ Meglepő fordulatként a Debrecenbe küldött követek mégis „készséggel ajánlották” magukat a fájlat prédikátor megtartására,²³⁸ Benéts pedig csak 1832-ben nyert rendes lelkészi stációt Tenkén.²³⁹

230 AML, fond 2086, reg. 7, p. 78–79. Viszonyításképpen Dávidházi János temetését a feketegyarmati és a nagyzerindi prédikátor végezte (1831). AML, fond 2020, reg. 3, f. 20. Ennek egyrészről praktikai okai lehettek, hiszen Erdőhegyet leszámítva e két református egyházközség fekszik legközelebb Ágyához. Kúthi Lajost Balogh Péter esperes jelenlétében búcsúztatta a személyek és létszám szerint meg nem határozott lelkészi kar (1848). AML, fond 2044, reg. 3, f. 8.

231 A lap világi jellegéből kifolyólag megye alatt vármegyét érthet a cikkíró. N.n.: Hazai ’s Külföldi Tudósítások, *Nemzeti Ujság*, 1830. január 23., 49–56, 50.

232 BML, fond 145, inv. 279, dos. 11/1830, f. 33.

233 TtREL, I.1.b.81. 1850. 1.

234 TtREL, II.11.h.2.

235 TtREL, I.1.b.81. 1850. 3.

236 BML, fond 145, inv. 279, dos. 11/1830, f. 14.

237 TtREL, I.1.b.81. 1850. 4.

238 TtREL, I.1.b.81. 1847. 3.

239 Anyakönyvek, 1757–1895 / Református Egyház, Zsadány (Bihar) – Kereszteltek, házasultak 1757–1895 Halottak 1757–1838, 1853–1895, 193, URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9392-MP9Z-64?i=143&cat=175060> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; BML, fond 32, inv. 1505, reg. 702, f. 34.

Utóhang

Molnár János nagyzerindi szolgálata nem volt mentes a világi nehézségektől. 1815-ben De Ligne herceg ezredének katonái dúlták fel a falu békéjét:²⁴⁰ egyes kompániák nem voltak hajlandók fizetni a teletetésért, emellett „a Lakosokat is keményen megverték”. A vármegye közgyűlése a Helytartótanácsához fordult a károsult népesség kiengesztelése és a rendetlenkedő gyalogosok megbüntetése végett,²⁴¹ az eset végződése azonban nem ismert.

A Körösökön fekvő malomgátak korábban is sok panasz melegágyát jelentették. 1801-ben a vármegye tisztviselői jónak látták a király elé terjesztetni a nagyzerindi és a feketegyarmati malmok ügyét,²⁴² 1811-ben a zerindi gátak miatt megkárosult Békés vármegyei lakosok pedig már a lebontásukat kérték a közgyűléstől.²⁴³ A panaszosok könyörgéseinek a község 1816-tól látta kárát, amikor a folyamtisztítási munkálatok keretében felszedték a fekete-körösí gátakat.²⁴⁴ A vízimalom „lerontása”, az addigi legfőbb bevételforrást jelentő szombati vám eltűnése komoly gazdasági áttállásra kényszerítette a zerindi egyházat, ami kezdetben a gyülekezetet és belső személyeit is érzékenyen érintette:²⁴⁵ a fizetésképtelen lakosok árestomra kényszerültek, a papnak az árfolyamhoz kellett igazítania a követeléseit, e két tényező együtt hatásának pedig olykor a tanító itta meg a levét, akinek a kielégítése folyamatosan akadozott,²⁴⁶ és 1813-tól már földet sem tudtak biztosítani számára.²⁴⁷ A parochiális jövedelem az 1820-as évek elején ugyan papbérmaradéokra és perselypénzre korlátozódott,²⁴⁸ később már kaszálók szénatermeléséből és szárazmalomvából is származott, de időnként az adakozó szellem is előkelő helyet kölcsönzött Zerindnek a traktus gyülekezeteinek listáján.²⁴⁹

Lelkészségére esett a falu birtokosváltozása is, melyet József főherceg-nádor vett meg az Udvari Kamarától 1817-ben, ám a részletfizetés évekig elhúzódott,²⁵⁰ beiktatására is csak Molnár halála után, 1836-ban került sor.²⁵¹ Ez új korszakot indított

240 AML, fond 15, inv. 226, reg. 54/1815, f. 97.

241 AML, fond 15, inv. 226, reg. 54/1815, f. 147.

242 AML, fond 15, inv. 226, reg. 41/1801, f. 278–279.

243 AML, fond 15, inv. 226, reg. 50/1811, f. 31.

244 AML, fond 15, inv. 226, reg. 55/1816, f. 356–357. Az ellehetetlenített malmok gazdái általában nem tudtak kárpótlási igényüknek érvényt szerezni a vármegye előtt. AML, fond 15, inv. 226, reg. 68/1827, f. 202.

245 TtREL, I.29.i.209. N[agy]Zerendi Eklésia kérése, a Templomjok reparatiójára nézve. 1819.II.22.; TtREL, I.29.a.2. 1808.II. 223–224.

246 Pl. Bíró Jánosnak 12 év alatt csak négy összel biztosított búzavetést a közösség, emiatt állatain is kénytelen volt túladni. TtREL, I.29.a.2. 1817. 311.

247 TtREL, I.29.i.209. A' N[agy]Zerendi. Ekl[ézi]a többé nem akar – mint eddig – földet váltani Rektorának a' nagyon megterhelt arendás pusztánn. 1813.III.2.

248 BML, fond 145, inv. 279, dos. 4/1823, f. 178.

249 TtREL, I.1.s.22. 18–111.

250 GAÁL: *Aradvármegye*, 114.

251 Királyi Könyvek, 66.389. 388–390, URL: https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/view/hu_mnl_ol_a057_66_0389/?image=0&pg=166&bbox=-329%2C-2024%2C3337%2C24 Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

el a település gazdasági életében: számtartószékhelyi pozíciójának elvesztése részben visszavetette fejlődését, a közlegelők megosztásával és az írtási lehetőségek megcsappanásával a jobbágyság helyzete rosszabbra fordult.²⁵² Ehhez képest a békési traktusban középszerűnek²⁵³ mondható egyházközséget az 1840-es évek nagyszalontai esperességében már elsőosztályúként tartották számon²⁵⁴ – kérdés, hogy ebben Molnár korábbi aktivitása milyen szerepet játszott.

Molnár János a maga rendes papsága egészének számító 31 év egyhelyben töltésével (ezalatt két egyházmegye hat esperesének kiszolgálásával)²⁵⁵ kora és környezete református prédikátorai között dicséretesnek mondható, de korántsem páratlan példa, hiszen nyolc egyházmegyei kortársa ennél is hosszabb ideig szolgálta élete egyetlen eklézsiáját.²⁵⁶ Megjegyzendő, hogy egy lelkipásztor megmaradásának számos oka lehetett a kifejezett megbecsüléstől a jobb helyre távozás képtelenségéig. Egyes közösségek jó anyagi helyzetükből adódóan általában hosszú ideig tartották papjaikat,²⁵⁷ a szűkös adottságú, veszélyeztetett önállóságú vagy belső konfliktustól terhes parókiákon pedig tíz egybefüggő év is ritkaságszámba ment.²⁵⁸ Mindazonáltal Molnár szolgálati idejében messze túlszárnyalta Zerind korábbi lelkészeit,²⁵⁹ aminek két fő oka lehet. Czapfalvi János despoták alóli felszabadításért esedéklő levelétől eltekintve nincs tudomásunk olyan körülményről, ami a prédikátort lentről vagy fentről távozásra ösztönözte volna, azaz hívei és felettesei sem kísérelték meg a kimozdítását. A néhány hallgatójával elszigetelten jelentkező összejutkozéseket talán egyházfegyelmi jellegük miatt is könnyebben kezelhette, mint elődje és utódja az ellenük irányuló, döntően hangulatvezérelte és erős társadalmi bázison ala-

252 KOVÁCH Géza: Mozaikok Arad megye településeinek történetéből, in HÉJJA Julianna Erika – ERDÉSZ Ádám (szerk.): *Művelődés- és helytörténeti források*, Arad, Szabadságszobor Egyesület, 2017, 61–136, 133.

253 TtREL, I.1.s.14. 23–39.

254 BML, fond 145, inv. 279, dos. 27/1846, f. 61.

255 KIS: *A Békés-bánati református egyházmegye története*, 98–103, 163.

256 Időrendben: Molnár János – Mezőberény (1769–1808); Kúthi Ádám – Öcsöd (1775–1808); Dobsa Ferenc – Békésszentandrás (1775–1821); Kiss Bálint – Szentés (1799–1853); Dávidházi Sámuel – Gyoma (1818–1862); Glöckner Jakab – Liebling (1818–1864); Szabó Mihály – Köröstarcsa (1820–1862); Mészáros Sándor András – Ágya (1828–1860). Mezőberényi református lelkészek névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/525/>; Az öcsödi református egyház története, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/541/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; Békésszentandrás egyházközség története, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/456/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; LABÁDI Lajos: Kiss Bálint élete és munkássága (1772–1853), in Uő. (szerk.): *A Kiss Bálint Tudományos Emléknep előadásai*, Szentés, Kiss Bálint Általános Iskola, 2014, 7–22, 21.; HARSÁNYI: *A gyomai református egyház története*, 18.; SZÁSZ Lajos: „...örökös nyomorúságra ide kárhoztatva...” – Egy megrekedt lelkészi életpálya: Glöckner Jakab lieblingi lelkipásztor élete, *Délvidéki Szemle*, IX. évfolyam, 2022/1–2, 53–64, 55–56.; Anyakönyvek, 1777–1895 / Református Egyház, Köröstarcsa – Halottak 1832–1895, 196, URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSVH-339L-Q?cat=163675> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; AML, fond 2019, reg. 2, f. 80.; fond 2023, reg. 6, f. 53.

257 Szentési Református Eklézsia Históriaja, URL: <https://www.szentesinfo.hu/cd/ekklezsia/oldal2/ekl2.htm>; KIS: *A Békés-bánati református egyházmegye története*, 23–25.

258 TtREL, I.8.c.1. Belényessonkolyos és Körösjánosfalva, 18.; A borosszebesi gyülekezet lelkészeinek névsora (1826), URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/466/> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.

259 BML, fond 145, inv. 279, dos. 24/1843, f. 164.

puló, napirenden tartott leváltási kezdeményezéseket, melyeket hathatós presbitériumi támogatottság nélkül letörni sem nagyon lehetett. Ő ugyan a „szeretve tisztelt” személye iránti népi erőfeszítések (lakás és jövedelem megjobbítása)²⁶⁰ dacára megcélozta az időnként megüresedő jobb eklézsiákat, de minthogy sikertelensége nem váltott ki helycserét remélő panaszos leveleket, okkal gondolható, hogy nem kívánt mindenáron megszabadulni Zerindtől, csupán élni próbált a számára előnyös lehetőségekkel.

Bár az őt követő lelkészek felkészültségét, magaviseletét kedvező jelzőkkel illette a vizitáció,²⁶¹ különféle okokból mégsem maradhattak meg tartósan a faluban: a zerindiek szemében erőszakkal kirendelt Mile László ismeretlen okból, de a velük való javíthatatlan viszonyától gyaníthatóan nem függetlenül öt év után továbbállt Berek-böszörménybe,²⁶² a Zerindre felszentelt és dicséretes működésű Varga Lajost egykori zsadányi hallgatói hívták vissza káplánsága színhelyére,²⁶³ a Belényessonkolyosról érkező Bittó Sándornak pedig már kezdettől fogva küzdenie kellett a Varga-, majd a Böszörményi-párt prédikátorcserére vonatkozó igényeivel, melynek engedve három esztendő után Aradra távozott.²⁶⁴ E kurta ciklusokat Böszörményi József 26 és Bán József 44 éves intervallumai váltották, utóbbiban a leghosszabb ideig Zerinden szolgált lelkipásztort tisztelhetjük.²⁶⁵

Összességében Molnár János egyházmegyei szinten nem nevezhető jelentős lelkésznek: nem szolgált kiemelkedően népes és tehetős eklézsiában, nem tanult külföldön, és nem származott befolyásos ároni házból sem, így földrajzi és társadalmi értelemben is kívülről érkezett a Békési Egyházmegye viszonyrendszerébe. (Beszédes, hogy a megpályázott gyülekezeteket olyan lelkipásztorok halászták el előle, akik mindhárom tényezőt a tarsolyukban tudhatták.)²⁶⁶ A nagyzerindi prédikátor életpályája kiegyensúlyozottnak mondható, mivel nem tapasztalhatók rajta determinatív törések (pl. messzire ható rossz döntés, súlyos tragédia),²⁶⁷ látszólag fennakadás nélkül teljesítette a lelkésszé válás

260 TtREL, I.1.b.81. 1850. 4.

261 TtREL, I.1.s.22. 59–115.

262 BML, fond 145, inv. 279, dos. 12/1831, f. 52–79.; TtREL, I.1.b.81. 1850. 1–4.; I.1.b.81. 1920. 1–4.; Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/533/>

263 Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/533/>; Anyakönyvek, 1757–1895 / Református Egyház, Zsadány (Bihar) – Kereszteltek, házassultak 1757–1895 Halottak 1757–1838, 1853–1895, 193, URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9392-MP9Z-64?i=143&cat=175060> Utolsó letöltés: 2025. 10. 10.; BML, fond 145, inv. 279, dos. 23/1842, f. 62.

264 Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/533/>; BML, fond 145, inv. 279, dos. 22/1841, f. 82.; dos. 23/1842, f. 64.; dos. 24/1843, f. 9–10.; dos. 25/1844, f. 135, 180, 185.

265 Nagyzerendi lelkészek és tanítók névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/533/>

266 Emlékezetképpen a Szondy, Ecsedy és Dávidházy családokról van szó, melyeket az egyháztörténeti irodalom részben már feldolgozott. Szász Lajos: Református „ároni házak” és családi stratégiák. A Barla Szabó, Szondy és Csécsi Nagy családok történetének tanulságai, in BÁRTH (szerk.): *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben*, 203–220, 209–213.; Kósa: i. m., 199.; Szász: Egy több évszázados református „ároni ház”, 1–138.

267 Kiváló ellenpélda Glöckner Jakab, aki isteni csapásként fogta fel a megszűnés szélén egyensúlyozó lieblingi egyházközségben végzett szolgálatát és a kitörési képtelenséget. Szász: „...örökös nyomorúságra ide kárhoztatva...”, 54–60.

alapvető lépcsőfokait, és szakmai értelemben (leszámítva néhány kezdeti hiányosságot és a távolléteiből fakadó szolgálati anomáliákat) megfelelt hivatása követelményeinek. Bár megvoltak a maga emberi fonákosságai, papi működése mentes volt a nagyobb botrányoktól, sőt hallgatói és látogatói számos pozitív tulajdonságot (erkölcsi tartás, felkészültség) fedeztek fel benne, melyek elegendőnek bizonyultak személye széleskörű elfogadásához gyülekezetében, egyházmegyéiben és világi körökben egyaránt. A más püspökségből való berukkolása sem számított egyedülállónak a vonatkozó traktusokban, ráadásul más jövevény lelkészekkel ellentétben az ő prédikatori szolgálata teljes, töretlen egységet képez a Tiszántúli Egyházkerületben.²⁶⁸ Mindezek fényében az általa képviselt jelenség a szofisztikált városi igényekhez szokott peregrinus és az ide-oda csapongó, önmaga lehetőségeivel rosszul gazdálkodó lelkészek skáláján valahol középen, az előbbi csoport felé tendálva helyezhető el, ami egy kismemesi-tanítói családi örökséget hordozó elsőgenerációs lekipásztor részéről jó teljesítmény.

Levéltári Források:

NRE = Nagyzerendi Református Egyházközség:

- b. Jegyzőkönyvek 1801–2000
- c. Körlevelek 1811–1916

Romániai Nemzeti Levéltár – Arhivele Naționale ale României:

- AML = Arad Megyei Levéltár – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Arad:
 - o fond 15. Arad Megye Hivatala = Prefectura Județului Arad: inv. 226. Nemesi közgyűlés iratai – Actele congregației (1737–1849)
 - o fond 2019–2020, 2023. Ágyai Református Lelkeszi Hivatal – Oficiul Parohial Reformat Adea (1772–1872)
 - o fond 2026. Aradi Református Lelkeszi Hivatal – Oficiul Parohial Reformat Arad (1829–1839)
 - o fond 2042. Feketegyarmati Református Lelkeszi Hivatal – Oficiul Parohial Reformat Iermata Neagră (1822–1854)
 - o fond 2077. Vadászi Református Lelkeszi Hivatal – Oficiul Parohial Reformat Vânători (1767–1838)
 - o fond 2081, 2086. Nagyzerendi Református Lelkeszi Hivatal – Oficiul Parohial Reformat Zerind (1790–1839)

²⁶⁸ Kerekes Mihály és Csernátóni Vajda Péter az erdélyi szuperintendencia területéről érkezett a szalontai traktus kebelébe (előbbi egy évtizeden belül vissza is tért, utóbbit még Erdélyben felfüggesztették hivatalából), Bakos Mihály korábban a Tiszáninnen, míg Komáromi József a Dunamelléken szolgált. A borossebesi gyülekezet lelkészeinek névsora, URL: <http://bekref.bibl.u-szeged.hu/466/>; Csécsi: i. m., 15.; HEGYI: „...azt közönséges helyen fel olvasni...”, 132.; EMŐDI András: Az Érmelléki Református Egyházmegye történeti névtára 1849-ig, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, *Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transilvanici* XXV, 2018, 174.; BML, fond 145, inv. 279, dos. 2/1807–1821, f. 143. Molnár János azzal is kilóg e fiktív társaságból, hogy a felsoroltak személyét komoly fegyelmi problémák, eklézsiáikkal való viszonyukat többnyire állandó harcok terhelték.

- o fond 2089. Bélzerindi Református Lelkészi Hivatal – Oficiul Parohial Reformat Zerindu Mic (1788–1839)
- BML = Bihar Megyei Levéltár – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bihor:
 - o fond 32. Anyakönyvek gyűjteménye – Colecția Registrelor de Stare Civilă:
 - ◇ inv. 87.:
 - reg. 57. Ant / Református / Születések, halálozások 1768–1839, házasságkötések 1768–1836 – Ant / Reformată / Născuți, decedați 1768–1839, căsătoriți 1768–1839
 - reg. 1237. Tamáshida / Református / Születések, házasságkötések, halálozások – Tămașda / Reformată / Născuți, căsătoriți, decedați 1779–1840
 - ◇ inv. 1505.: reg. 702. Tenke / Református / Születések, házasságkötések, halálozások – Tinca / Reformată / Născuți, căsătoriți, decedați 1809–1838
 - o fond 143. inv. 279. Bihari Református Egyházmegye – Protopopiatul Reformat Bihor (1768–1951)
 - o fond 145. inv. 279. Nagyszalontai Református Egyházmegye – Protopopiatul Reformat Salonta (1773–1947)

TREKK = Tiszánineni Református Egyházkerület Kézirattára: Kt. 1208. Registrum Librorum e Bibliotheca Publica I. Collegii Ref[ormatae] S[áros] Patak[iensis] dietim exhibitorum a Die 29 Maii Anni 1790

TREKL = Tiszánineni Református Egyházkerület Levéltára:

- K.a.I.28–32. Iskolai táblázatok 1778–1816
- Kaa.V.23. Ünnepköveti választások 1790–1795
- Kgg.II.9. Borsodi Egyházmegye – I. számú protokollum 1792–1806
- R.D.I.5/3. Átány – Egyházközségi iratok 1801–1949
- R.D.IV.1/1. Sátoraljaújhely – Vegyes iratok 1648–1805

TtREL = Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára:

- I.1. Püspöki Hivatal iratai 1567–21. sz.
 - o a. Egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvek 1567–1990
 - o b. Egyházkerületi közgyűlési iratok 1743–1980
 - o s. Egyházlátogatási iratok 1733–1988
- I.8. Egyházkerületi Levéltár iratai 1209–1918
- I.29. Békés-bánati Egyházmegye iratai 1606–2009
 - o a. Jegyzőkönyvek 1696–2009
 - o c. Esperes által külön kezelt iratok 1691–2006
 - o h. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1786–2005
 - o i. Egyházközségekre vonatkozó iratok 1765–1979
 - o m. Számadási iratok 1793–2009
- I.30. Bihar-érmelléki Egyházmegye iratai 1633–1990. a. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1633–1982
- II.10. Kollégiumi törvényszék iratai 1709–1911. a. Törvényszéki jegyzőkönyvek 1709–1897
- II.11. Szeniori hivatal iratai 1724–1990. h. Legációra vonatkozó iratok 1793–1990
- II.28. Bakóczi János adattári gyűjteménye 1536–2000. a. Főiskolai növendékek névsora 1588–1791

Rövidítések:

d.n. = dátum nélkül

dos. = dosar – dosszié

év. = évfolyam

f. = félév

id. = idősebb

ifj. = ifjabb

Kt. = kötet

o. = oldal

p. = pagina – oldal, lap

reg. = registru – regiszter, kötet

sz. = szám

ABSZTRAKT

Egy Zemplénből elszármazott lelkési karrier a Fekete-Körös menti Nagyzerinden

Molnár János földrajzilag meglehetősen messzire merészkedett szűkebb pátriájától, amikor 1798-ban frissen végzett sárospataki teológusként elfogadta az Arad vármegyei Nagyzerind református gyülekezetének meghívását, melynek bizalmát 1829-ben bekövetkezett haláláig szolgálta. Ezzel nemcsak a Tiszántúli Egyházkerület Békési, majd Nagyszalontai Egyházmegyéjéhez tartozó eklézsia egyik leghosszabb ideig szolgáló lelképásztora, hanem annak társadalmi-gazdasági értelemben is meghatározó, stabilitást teremtő egyénisége volt. Munkája, élete tartalmasan telt: közösséget szervezett, örökösödött annak fegyelmi élete felett, anyagi megvalósításokat vitt véghez és karitatív tevékenységet folytatott, de egyházmegyei küldötként részt vett különféle egyházközségek belső konfliktusainak kivizsgálásában is. Traktusaiban és gyülekezetében betöltött szerepét és megítélését szakmai helytállása, magaviselete és személyes kapcsolatai határozták meg, erői és hibái, barátai és ellenségei egyaránt voltak. Jelen tanulmány Molnár János értelmiségi karrierjére szorítkozó életét és nagyzerindi működését mutatja be a lelkési tevékenység hitéleti, gazdálkodási és fegyelmi-ellenőrzési aspektusain, valamint a lelkész emberi oldalán, ambícióin és kapcsolatrendszerén keresztül.

Kulcsszavak: egyháztörténet, Molnár János, Nagyzerind

ABSTRACT

A Pastoral Career Originating in Zemplén, in Nagyzerind on the Black Körös River

János Molnár ventured quite far from his homeland when, in 1798, as a newly graduated theologian from Sárospatak, he accepted the invitation of the Reformed congregation of Nagyzerind in Arad County, whose trust he served until his death in 1829. He was not only one of the longest-serving pastors of the church belonging to the Diocese of Békés and then Nagyszalonta in the Tiszántúl Church District, but also a decisive, stability-creating personality in socio-economic terms. His work and life

were full: he organized the community and oversaw its disciplinary life, carried out material projects and charitable activities, and, as a diocesan delegate, participated in the investigation of internal conflicts in various parishes. His role and reputation in his tracts and congregation were determined by his professional competence, his conduct, and his personal relationships; he had both virtues and faults, friends and enemies. This study presents the life of János Molnár, focusing on his intellectual career and his work in Nagyzerend, through the aspects of pastoral activity related to faith, management, and disciplinary control, as well as through the human side of the pastor, his ambitions, and his network of relationships.

Keywords: church history, János Molnár, Nagyzerend